

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ἑβδομος

Συνδρομὴ ἑτήσια: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσιαι.— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

14 Ἰανουαρίου 1879

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ ΦΑΒΙΕΡΟΥ

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ ΦΑΒΙΕΡΟΣ

καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς ἐπὶ ἐπαναστάσεως.

Κύριε διευθυντὰ τῆς «Ἑστίας»,

Πολλάκις μοι ἐξεφράσατε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ σκιαγραφῇσω τὴν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Φαβιέρου, ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀγωνισθέντος τακτικοῦ σώματος· ἀλλ' ἐδίσταζον νὰ ἐκπληρώσω ἐπιθυμίαν ἐκφράζουσαν εὐγνωμοσύνην Ἕλληνας πρὸς φιλέλληνα μὴ μοχθήσαντα ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Διότι εἶναι ἀδύνατον γράφειν τις περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου νὰ παρέλθῃ ἐν σιωπῇ τὴν συστηματικὴν ἀντίπραξιν τῶν πολεμίων τοῦ τακτικοῦ στοιχείου καὶ τοὺς μόχθους οὓς οὗτος κατέβαλεν ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος καὶ νὰ μὴ δώσῃ οὕτως ἀφορμὴν δυσάρεστον εἰς λογομαχίαν ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, ὡς συνέβη, ὅτε ἐν τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ τελεσθέντι μνημοσύνῳ, ἅμα ἀνηγγέλην ὁ θάνατός του, προσκληθεῖς ἐμνημόνευσα ὀλίγα τινα τοῦ βίου του, ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ τακτικοῦ σώματος. Ἀλλ' ἤδη ἀναγκάζομενος ν' ἀντικρούσω τὴν κατὰ τοῦ σώματος τούτου, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἐμόχθησεν ἐκεῖνος, ἐκτοξευθεῖσαν βλασφημίαν, ἐπομένως καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, θὰ εἶπω καὶ αὐθις ὀλίγα τινα ὑπερασπιζόμενος τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου τούτου φιλέλληρος, ὡς καὶ τὴν μνήμην τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ἀγωνισαμένων. Ἡ δοθεῖσά μοι ἀφορμὴ εἶναι ἡ ἐξῆς·

Τέκνα τῶν μὴ ὑπαρχόντων ἤδη ἐν τῷ βίῳ ἀγωνιστῶν τοῦ στρατοῦ τούτου μοι ἐπέδειξαν μετὰ πολλῆς βαρυθυμίας καὶ ἀγανακτήσεως τὸ 152 φύλλον τῆς Ἑστίας, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπόσπασμα ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Καραϊσκάκη,

ΤΟΜΟΣ Ζ'—1879.

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας κ. Κ. Παπαρηγοπούλου φιλοπονηθείσης, ἔχον ὡς ἔπεται· «Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε βεβαίως μεγάλα ἐλαττώματα, ἰδίως ὀλίγην περὶ τοὺς λόγους, καὶ ἐνίοτε περὶ τὰς πράξεις σεμνότητα, τὴν μέχρι τέλους τοῦ σταδίου αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παραμείνας, καὶ εἰλικρινῇ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ τακτικὸν στοιχεῖον. Ἀμφότερα ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ βίου· τὸ δὲ τελευταῖον, ἡ μικρὰ δηλαδὴ ὑπόληψις, ἣν εἶχε πρὸς τὸν τακτικὸν στρατόν, οὐ μόνον ἐξηγεῖται, ἀλλὰ καὶ δικαιολογεῖται.» Ἐξηγεῖ δὲ καὶ δικαιολογεῖ ὡς ἐξῆς τὸ κατ' αὐτὸν τὸν καθηγητὴν ἐλάττωμα τοῦτο· «Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ τακτικὸν μας ὑπῆρξε τοσοῦτον εὐάριθμον καὶ ἀτελὲς ὥργανον, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ὡς πρόσκομμα μᾶλλον ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἢ ὡς ὄργανον πολεμικὸν ἐπιτήδειον· ἡ σύμπραξις τῶν δύο στοιχείων συνεπήγετο ἄπειρα ἀτοπήματα, καὶ ἐπειδὴ ἔδει νὰ ἐνδῶσῃ τὸ ἕτερον, φυσικώτατον ἦτο νὰ προτιμηθῇ ἐκεῖνο, δι' οὗ ἐπὶ τέλους κατωρθώθησαν οἱ μεγαλήτεροι τοῦ ἀγῶνος ἄθλοι.»

Βεβαίως, οὔτε ἡ περὶ τῆς ὀλίγης τοῦ Καραϊσκάκη σεμνότητος περὶ τε τὰς φράσεις καὶ τὰς χειρονομίας γνώμη τοῦ συγγραφέως παρέχει ἀφορμὴν ἀγανακτήσεως εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀγωνιστῶν τακτικῶν, οὐδὲ ἡ ἑτέρα περὶ τῆς πρὸς τὸ τακτικὸν στοιχεῖον ἀποστροφῆς ἐκεῖνου καὶ ὀλίγης ὑπολήψεως πρὸς τὸν τακτικὸν στρατόν· οὐχ ἥττον θὰ ἐξετάσω ἐν ὀλίγοις ἐὰν ἀμφότεραι αὗται αἱ γνώμαι εἶναι πορίσματα βλαθείας κρίσεως καὶ μελέτης, ἵνα ἐκτιμηθῇ κάλλιον ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ περὶ τῆς εἰς τὸν ἀγῶνα βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας τοῦ τακτικοῦ σώματος. Ἡ ὀλίγη σεμνότης τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἦτο ἐλάττωμα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλὰ προσὸν ἀναγκαῖον εἰς τοὺς ἐπ' αὐτῇ ἀγῶνας· διότι οἱ ἀρματωλοὶ μόνον ἐξεφράζοντο καὶ ἐχειρονόμουν ἀσέμνως· οὗτοι δὲ μόνον εἶχον κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἀγῶνος τὴν φήμην ἀνδρείων καὶ ἐμπειροπολέμων, διὸ καὶ οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην δ' ἐπ' αὐτοὺς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἄλλως διαφέροντες ἐκείνων κατὰ τὴν σεμνοπρεπῆ συμπεριφορὰν τῶν θὰ ἐμπαίζοντο ὡς λογιώτατοι καὶ ἀπειροπόλεμοι. Ἡ ἔλλειψις ἄρα σε-

μνότητος ἦτο πλεονέκτημα ἐν τῷ βίῳ τῶν στρατοπέδων καὶ εὐρέσται εἰς τὸν ἄτακτον στρατόν. Τὴν δὲ πρὸς τὸ τακτικὸν στοιχεῖον ἀποστροφῇ, καὶ τὴν πρὸς τὸν τακτικὸν στρατὸν μικράν, κατ' εὐφημισμὸν, ὑπόληψιν δὲ εἶχε μόνος ὁ Καραϊσκάκης, ἀλλ' ἅπαντες σχεδὸν οἱ δόπληρηγοί, ἰδίως δὲ οἱ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἅπας ὁ λαός, οἱ πλείστοι τῶν πολιτευομένων, πλὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, τῶν πολιτικῶν φίλων καὶ ὁπαδῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων. Τὰ αἷτια δὲ τῆς σχεδὸν κοινῆς προλήψεως καὶ διαθέσεως δυσμενοῦς κατὰ τοῦ τακτικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ τακτικοῦ σώματος ἦσαν ἡ πεποιοῦσις ἐπὶ τοῦ ἀτάκτου στοιχείου, διότι διὰ τούτου ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις καὶ διὰ τούτου ὑπεστηρίχθη καὶ προήχθη ὁ ἀγὼν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη· ἐπὶ δὲ ἡ ἀγνοία τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τακτικοῦ στοιχείου, διότι, τὸ πρὸ τῆς ἀρχηγίας τοῦ Φαβιέρου τακτικὸν σῶμα, ἐξ ὀλίγων ἐκατοστυῶν συμποσούμενον, ἦτο ἀνεπαρκὲς εἰς ἀπόδειξιν τῶν πλεονεκτημάτων τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας. Οὐχ ἥττον συνέτεινον εἰς τὰς δυσμενεῖς κατὰ τοῦ τακτικοῦ στοιχείου διαθέσεις, ὁ περιορισμὸς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς πειθαρχίας, παραβαλλόμενος πρὸς τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ ἀτάκτου στρατιώτου, ἡ πενιχρότης καὶ ἀπλότης τοῦ ὅπλισμοῦ καὶ τοῦ ἱματισμοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατιώτου πρὸς τοὺς ἐπιδεικτικοὺς τοῦ ἀτάκτου. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀποστροφή ἴσως παρέμεινε τῷ Καραϊσκάκῃ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ ἀγῶνος διὰ λίαν εὐνόητον αἰτίαν, καθότι δηλαδὴ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ τακτικοῦ στοιχείου θὰ ἦτο ἡ ἐξασθένεισις τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως, ὑποστηριζομένης ταύτης ὑπὸ ἰσχυροῦ τακτικοῦ στρατοῦ· δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ πρὸς τὴν περιφρόνησιν, ὡς θέλω ἀποδείξει καὶ πεῖσει, ὡς ἐλπίζω, τὸν καθηγητὴν περὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀρχομαι δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ, καὶ τῆς συνεπειᾶ ταύτης σπουδαίας αὐξήσεως καὶ διοργανώσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Φαβιέρου.

Μετὰ τὴν ἀποβίβασιν τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ ἑλληνικῷ ἐδάφους, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν μικρὰν πείραν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τακτικοῦ στοιχείου κατὰ τοῦ ἀτάκτου, ἣν ἔλαβεν ὁ Καραϊσκάκης ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κρεμυδίου, ἐνθα ὁ ὑπὸ τοὺς ἐγκριτωτέρους ὁπλαρχηγούς ἐκλεκτότερος ἄτακτος στρατός, καίτοι πολυαριθμότερος, κατεπολεμήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων περιφρονουμένων πρότερον ὡς τακτικῶν, περιπλέον δὲ ὡς μικροσῶμων, κακωσῶμων, πονούντων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ δούλων, ἀδικεῖ τις τὴν δξύνοντι καὶ τὴν ἔμφυτον περὶ τὰ στρατηγικὰ εὐφυῖαν τοῦ στρα-

τηλάτου τούτου, ἀποδίδων αὐτῷ ἐπιμονὴν εἰς περιφρόνησιν, ἢ ἔστω καὶ μικράν πρὸς τὸν τακτικὸν στρατὸν ὑπόληψιν· ἀποδείξεις δὲ τῆς ὑπόληψέως τοῦ μᾶλλον ἢ τῆς περιφρονήσεώς του εἰσὶν αἱ ἐξῆς. Μετὰ τὴν ἐκ Χαϊδαρίου ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ ὁ μὲν Καραϊσκάκης ἐστρατοπέδευεν ἐν Ἐλευσίνι, ὁ δὲ Φαβιέρους μετὰ ὀλιγοήμερον διαμονὴν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει μετέβη εἰς Μέργα προβλέπων διενέξεις σπουδαίας μεταξὺ τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, πρῶτον ἐνεκα τῆς ψυχρότητος ἐκείνων πρὸς τούτους ὡς ὑποχωρήσαντας καὶ μάλιστα ἀνευ προειδοποιήσεως, ἐναντίον τῶν συμπεφωνημένων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐκτεθέντων εἰς μέγαν κίνδυνον· καὶ δεύτερον διότι ἡ συστρατοπέδευσις τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ἀτάκτου παρεῖχεν ἀφορμὴν παραπόνων κατὰ τοῦ Φαβιέρου ἐκ μέρους τῶν τακτικῶν, τούτων μὲν τρεφομένων δι' ἄρτου μετ' ὀλίγου τυροῦ ἢ ὀλίγων ἐλαιῶν, τῶν δὲ ἀτάκτων ψηφόντων ἀμνούς, καὶ ἀναπαυομένων ὑπὸ στέγην, ἐν ᾧ οἱ τακτικοὶ ἦσαν ἐν ὑπαίθρῳ ἐν ὥρᾳ θέρους. Ὅτε δὲ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τὸν κατὰ τὴν Φωκίδα ἐχθρόν, ἔγραψε πρὸς τὸν Φαβιέρου λίαν φιλοφρόνως καὶ περιποιητικῶς περὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ· ἐκφράζων δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὴν λύπην τοῦ διὰ τὸ ἐκ λάθους ἀτυχεστάτον συμβᾶν κατὰ τὴν ἐκ Χαϊδαρίου ὑποχώρησιν, παρεκάλει αὐτόν, ἵνα μετὰσχῃ τῆς μελετωμένης ἐκστρατείας. Ὁ Φαβιέρους πρὸς ταῦτα ἀπήντησεν, ὅτι προθύμως θὰ ἐδέχετο τὴν πρότασιν, ἐὰν δὲν ἀνελάμβανε βαρεῖαν εὐθύνην ἐκστρατεύων ἐὰν δὲν ἔχῃ ἕκαστος τῶν στρατιωτῶν ἐντὸς τοῦ σάκκου ἄρτον ἱκανὸν διὰ τέσσαρας ἡμέρας. Τοῦ Καραϊσκάκη ὅμως μὴ δυνήθέντος νὰ δώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ὁ τακτικὸς στρατός πρῶτος θέλει λαμβάνει τὸ σιτηρσίον του, ὁ Φαβιέρους ἔγραψεν ὅτι ἐπιμένει εἰς τὴν αἴτησίν του, καίτοι βέβαιος ὦν ὅτι δυσχερῆσαι τοὺς τε ἀξιώματικούς καὶ στρατιώτας λησμονήσαντας τὸ παρελθὸν καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐκστρατεύσωσιν. Ὁ Φαβιέρους ὅμως ὡς ἀρχηγὸς ἐδυσπίσται ὅχι βεβαίως εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ἀλλὰ εἰς τὴν ἑλλειψιν ὑποταγῆς τοῦ ἀτάκτου στρατιώτου πρὸς τὸν ἀρχηγόν του, ὅταν ἡ διαταγὴ τούτου ἀπῆρσεν εἰς ἐκείνον. Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη, ἐρωτῶ, ἀποδεικνύει τὴν περιφρόνησιν τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν τακτικὸν στρατόν; Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα ἀπόδειξις τῆς ὑπόληψέως του πρὸς τοῦτον. Μετὰ τὴν εἰσόδον μέρους τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὸ ἕτερον στρατοπεδεῦον ἐν Πειραιεὶ ἐτάττετο πάντοτε ἐγγύτερον τοῦ ἐχθροῦ, ὅτε ἦτο οὗτος τοποθετημένος ἐπὶ ἐδάφους ὁμαλοῦ, ὅτε δὲ ἐπρόκειτο νὰ καταληφθῇ θέσις ἔτι ἐγγυτέρα ἐν νυκτί, εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ἀνέθετεν ὁ Καραϊσκά-

κης τὸ ἔργον· τὴν πρωτὰν δὲ βλέπων αὐτὸ περιεχαρκακωμένον ἐν τῇ ὀρισθεῖσθι θέσει, τὸ ἐπῆναι καὶ τῷ ἐδώρει ὀλίγα χρήματα, ἵνα γευματίσῃ ἀφθόνως τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐκ τούτων δὲν ἐξάγεται βεβαίως ὅτι περιεφρόνει τὸ τακτικὸν σῶμα ὁ Καραϊσκάκης, ἀλλὰ τούναντίον, ὅτι εἶχεν ἱκανὴν πρὸς αὐτὸ ὑπόληψιν διὰ τὴν πειθαρχίαν του, καὶ τὸ ἡγάπα μάλιστα, ὅτε τοῦτο ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ὡς λίαν χρήσιμον εἰς ἐκτέλεσιν τῶν πολεμικῶν σχεδίων του· ἐκτὸς ἐὰν ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας, βαθυτέρα ἐξετάζων, ἀνακαλύπτῃ δυσμενεῖς διαθέσεις ὑπὸ τὴν φαινομένην ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην. Ἀλλ' ἐὰν οὕτως ἔχῃ, ἀναρμοδίως ἐχαρκακτήρισεν αὐτὰς ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ὡς ἐλάττωμα, ἔστω καὶ μέγα· διότι ἄλλως πῶς ἔδει νὰ χαρακτηρισθῶσι.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὸ κύριον ζήτημα, τουτέστιν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐὰν, κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας, τὸ τακτικὸν σῶμα ἐβλάψῃ μᾶλλον ἢ ὠφέλησῃ τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐγένετο πρόσκομμα εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ, ὡς ἀντιθέτως μετ' ἐκείνου συνέπραττεν. Ἀρχομαι δὲ, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τὸ σῶμα τοῦτο κυζήθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φαβιέρου καὶ ἐγένετο σχετικῶς σπουδαία τακτικὴ δύναμις τοῦ ἀγῶνος. Μετὰ τὰς ἥττας τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τὸ 1825, ἦτοι μετὰ τὴν ἐν Κρεμυδίῳ μάχην, ἣν παρεκολούθησαν ἡ ἄλωσις τῆς νήσου Σφακτηρίας καὶ ἡ τοῦ φρουρίου τῆς Πύλου, πανταχόθεν ἡγέρθη φωνὴ ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος, ἐπιβάλλουσα σιγὴν εἰς τοὺς ἐκ συμφέροντος, ἢ φανατισμοῦ ἐναντίους. Τότε ὁ Μαυροκορδάτος ὁ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως ὑπέρμαχος τοῦ τακτικοῦ στοιχείου, ἔχων συναρῶν τὸν πρόεδρον τοῦ ἐκτελεστικοῦ Γ. Κουντουριώτην καὶ τοὺς προὔχοντας τῶν νήσων καὶ τῆς Πελοποννήσου, συνέταξεν, ὡς γενικὸς γράμματεὺς, νομοσχέδια περὶ αὐξήσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὁμοθυμῶς ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς Βουλῆς, προσεκλήθη δὲ τότε ὁ Φαβιέρους, ὁ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀγωνιζόμενος ὡς ἀπλοῦς φιλέλληνα κατὰ τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου δὲ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους τὸ τακτικὸν σῶμα διὰ τῆς σπανίας δραστηριότητος τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ τοῦ ἀκαμάτου ζήλου του, μαχομένου κατὰ παντοίων προσκομμάτων, κυζήθη ἐκ 300 εἰς 3000 καὶ ἐπέκεινα μετ' ἀναλόγου ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Αἰγαιοπελαγιδῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐτεροχθόνων, δραμόντων πανταχόθεν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τῆς Εὐρώπης, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγοι ἦσαν σπουδασαὶ καὶ εὐπατρίδαι· διότι ἀτυχῶς οἱ πλείστοι τῶν προὔχόντων, ἰδίως τῆς

Πελοποννήσου, ὑποσχεθέντες εἰς τὸν Φαβιέρου τὴν κατάταξιν τῶν υἱῶν των, ἵνα πεισθῇ καὶ ἀναλάβῃ οὗτος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τακτικοῦ σώματος, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν, ἐνεκα τῆς ἀντιπαθείας, ἣν εἶχον οἱ υἱοὶ των κατὰ τῆς ἐνδυμασίας, τοῦ ὅπλισμοῦ καὶ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατιώτου. Τὸ παράδειγμα δὲ τούτων ἦτο ἐπόμενον ν' ἀκολουθήσωσι καὶ οἱ νέοι τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἐνεκα τούτου ἦτο μικρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς τακτικῆς δυνάμεως, εἰ καὶ εἶχεν ἀπολέσει ὁ ἄτακτος στρατός τὸ γόητρόν του, ὑπέφερε δὲ ὁ τόπος ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιρροῆς τῶν ὁπλαρχηγῶν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἀδιαφορία αὕτη, ἡ ἐπιρροὴ αὕτη, τὸ πολιτικὸν συμφέρον τινῶν ἀπεμάκρυναν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐξησθόνησαν τοὺς συνηγόρους τοῦ τακτικοῦ στοιχείου. Οὕτως ἐγκαταλειφθεὶς ὁ Φαβιέρους εἰς μόνας τὰς φιλελληνικὰς ἐξ Εὐρώπης ἀλλ' ἀνεπαρκεῖς χορηγίας πρὸς συντήρησιν τοῦ τακτικοῦ σώματος, καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀποφύγῃ τὰς ἀντενεργείας τῶν πολεμίων του, συνέλαβε τὸ σχέδιον ἐκστρατείας κατὰ τῆς Εὐβοίας, ὑποκειμένης ἐπὶ ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ δυναμένης νὰ διαθρέψῃ τὸν στρατόν του. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἦτο παράτολμον ἔνεκα τῆς πρὸς ἐπιτυχίαν ἐλλείψεως τοῦ ἀναγκαίου ἀριθμοῦ προσωπικοῦ καὶ ὕλικου, ἀλλ' ὑπηγορεύθη ὑπὸ τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ τῶν ἀντενεργειῶν εἰς ἃς εὗρεθῃ τὸ τακτικὸν σῶμα. Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ αἱ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν φρουρίων τῆς νήσου καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ τῶν διαθέσεων τῶν κατοίκων ἑλλήνων πληροφορίαι πρὸς τὸν Φαβιέρου ἦσαν λίαν πεπλανημέναι. Ἐνεκα τούτου ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν.

Ἐρωτῶ ἤδη, καίτοι ἀποτυχόν, κατὰ τί ἐβλάψῃ τὸν ἀγῶνα ὁ τακτικὸς στρατός καὶ ὁ ἀρχηγός του, ἢ μᾶλλον οὗτος; Δὲν ἀπησχόλησε τὰς τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις ἐπὶ τινὰ χρόνον; Δὲν ἀπώλεσεν ὁ ἐχθρὸς ἱκανοὺς ἀνδρας, ἵνα ἀποδιώξῃ τὸν τακτικὸν στρατὸν ἐκ τῆς νήσου; Δὲν κατηνάλωσε καὶ χρήματα καὶ πολεμφοδία, ὧν ἡ προμήθεια ἦτο δυσχερὴς; Δὲν ἐβράδυνεν οὕτως ἡ κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ, ἀσχολουμένου τοῦ Ὁμέρ πασᾶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Εὐβοίας;

Ἐν τῇ συμπράξει του μετὰ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ τὸ τακτικὸν σῶμα ἐν Χαϊδαρίῳ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐχθροῦ ἐφοδόν, ἀπεδιώξεν αὐτὸν ἐκ τῆς θέσεως, ἣν εἶχε καταλάβει πρὸς τὰ δεξιὰ τῶν τοῦ ἀτάκτου περιχαρκακωμάτων, ἀλλὰ δὲν τὸν κατεδιώξε μακρὰν τοῦ στρατοπέδου κατὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ, μὴ συγκατατεθέντων τῶν ἀτάκτων σωμάτων διὰ τὸν φόβον τοῦ ἱππικοῦ, ὑπερασπιζομένου τὴν ὑποχώρησιν. Τὴν ἐπαύριον ἐπιτεθέντος αὐθις τοῦ

ἐχθροῦ τὸ τακτικὸν σῶμα προέβη καὶ συνε-
πλάκη μετ' αὐτοῦ, τῶν ἀτάκτων πυροβολούν-
των ἐκ τῶν θέσεων τῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη· οἱ
δὲ Τούρκοι καταλαβόντες θέσιν ἀπέναντι τοῦ
στρατοπέδου περιεχαρὰ κινήσαν. Ἡ ἡμέρα ὅλη
διήλθε δι' ἀψιμαχιῶν καὶ ἐπιθέσεων ἐκ μέρους
τοῦ ἐχθροῦ, ἀποκρουσθεῖσιν ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ
σώματος καὶ τῶν ἀτάκτων. Περὶ τὸ ἑσπέραις,
πολεμικοῦ συμβουλίου συγκροτηθέντος, συνε-
φωνήθη μετὰ τῷ ὀπλαρχηγῶν καὶ τοῦ Φα-
βιέρου, ὅπως τὸ μὲν τακτικὸν ὡς καταπεπονη-
μένον καὶ πολὺ παθὸν καταλάβῃ ἅμα ἐπέλθῃ ἡ
νύξ τὰς περιβολὰς τῶν ἀτάκτων, οὗτοι δὲ
ἐπιέσωσιν αἴφνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐνῶ
τὸ τακτικὸν σῶμα ὑποδιαιρεθὲν εἰς μικρὰ ἀπο-
σπάσματα εἰσῆρχετο εἰς τὰς περιβολὰς τῶν ἀ-
τάκτων, καὶ πρὶν ἢ καταλάβῃ τὰς ὀριζόμε-
ναι θέσεις, εὗρεν αὐτὰς ἐγκαταλειμμένας, εἶδε δὲ
ταῦτοχρόνως τοὺς μὲν ἀτάκτους ὑποχωροῦντας,
τοὺς δὲ Τούρκους ἐπιπίπτοντας κατὰ τῶν πε-
ριβολῶν· τότε ὑπεχώρησαν καὶ οἱ τακτικοὶ ἄνευ
μεγάλης ζημίας, ἐνεκα τοῦ σκότους τῆς νυκτός.
Ἐκ τοῦ περιστατικοῦ δὲ τούτου ὑπελήφθη, ὅτι
ἐν τῷ σχεδίῳ, ὅπερ ἀπεφασίσθη ἐν τῷ πολεμι-
κῷ συμβουλίῳ, ὑπῆρχεν ἡ πρόθεσις τῆς ἐν ἀσφα-
λείᾳ ὑποχώρησης τῶν ἀτάκτων. Ἐν ᾧ πιθα-
νώτατα αὕτη προήλθεν ἐκ παρακοῆς τούτων εἰς
τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν, ὡς τοῦτο συνέβαι-
νε πολλάκις. Οὕτω δὲ ἐδικαιολόγησε καὶ ὁ Κα-
ραϊσκάκης πρὸς τὸν Φαβιέρου τὸ συμβεβηκὸς
τούτου, ὅτε τὸν προσεκάλει νὰ μετὰσχῃ τῆς κατὰ
τοῦ Μουσταμπεη ἐκστρατείας. Ἐν τῇ συμπρά-
ξει τοῦ τακτικοῦ μετὰ τοῦ ἀτάκτου, τὸ τακτικὸν
κατὰ τί ἐγένετο πρόσκομμα; Ἐὰν σκοπὸς τῆς
ἐκστρατείας ἦτο ἡ διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς
Ἀκροπόλεως, οὗτος δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ
τῆς ἐν Χαϊδαρίῳ στρατοπεδεύσεως ἐπὶ τρεῖς ἢ
τέσσαρας τὸ πολὺ ἡμέρας ἔχοντος τοῦ στρατοῦ
τροφάς, ἀλλὰ δι' ἄλλης ἐγγυτέρας πρὸς τὸ φρού-
ριον θέσεως, ἢ ἐχούσης τοῦλάχιστον ἀσφαλῆ τὴν
συγκοινωνίαν. Διὸ συνεβούλευσεν ὁ Φαβιέρου νὰ
προχωρήσῃ ὁ στρατός, ὅτε ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρει,
καὶ νὰ μεταβάλῃ θέσιν. Ἐὰν κατὰ τὴν συμ-
βουλήν ταύτην τὸ κίνημα ἀπετύγχανε, τότε ἡ
συμπράξις τοῦ τακτικοῦ σώματος θὰ ἐλογίζετο
ἴσως εὐλόγως ὡς παραίτιος ἀτοπημάτων· ἀλλ'
εὐτυχῶς ἢ ἀτυχῶς τοῦ Φαβιέρου ἡ προτροπὴ δὲν
ἐγένετο παραδεκτὴ.

Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας
ταύτης ὁ Φαβιέρου ἀπεποιήθη νὰ συνεκστρα-
τεύσῃ μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ τοῦ Μου-
σταμπεη, ἐγένοντο ἀπόπειραι, ὅπως τὸ τακτι-
κὸν σῶμα, ἐστρατοπεδευμένον ἐν Μεγάροις, λει-
ποτακτοῦν μεταβῇ εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθῇ
μετὰ τῶν ἀτάκτων σωμάτων· τὸ ἱππικὸν πα-
ραπισθὲν εἶχεν ἤδη ἄνευ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ
ἐξέλθαι τῶν Μεγάρων καὶ ὠδεύει λίαν πρῶτ' πρὸς

τὴν Ἐλευσίνα, ὅτε ὁ Φαβιέρου συνοδευόμενος ὑπὸ
τῶν ἀξιωματικῶν ἱππέων κατέφθασεν αὐτὸ καὶ
τὸ διέταξε νὰ ἐπανέλθῃ. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο
ἠνάγκασε τὸν Φαβιέρου νὰ μεταβῇ εἰς Μέθανα,
ὅπου ἦτο τὸ διαρκὲς στρατόπεδον τοῦ τακτικοῦ
σώματος, καὶ τὸ καταφύγιον τῶν κατὰ τοῦ ἀρ-
χηγοῦ του σκευωριῶν. Μετὰ τινὰ μικρὰν δια-
μονὴν προσεκλήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις
παρέστησεν αὐτῷ τὸ κατεπεῖγον τῆς ἀποστολῆς
πυρίτιδος καὶ πυρολίθων ἐντὸς τῆς Ἀκροπό-
λεως.

Ὁ Φαβιέρου ἄνευ δισταγμοῦ ἀνεδέχθη τὴν ἀπο-
στολὴν ταύτην, μετέβη ἄνευ ἀναβολῆς εἰς Μέ-
θανα, διέταξε τὴν ἐκλογὴν πεντακοσίων ἐβδο-
μήκοντα μέχρις ἑξακοσίων ἀνδρῶν συμπεριλαμ-
βανομένου καὶ τοῦ λόχου τῶν Φιλελλήνων, καὶ
παρέδωκεν εἰς ἕνα ἕκαστον, οὐδὲ τῶν ἀξιωμα-
τικῶν ἐξαίρουμένων, ἕνα σάκκον πυρίτιδος ἢ
πυρολίθων· παρασκευασθεὶς δὲ οὕτως ἀπέπλευσε
κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῶν Μεθάνων πρὸς τὸ Φάλη-
ρον, παραπλέων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν ὅψει τῆς
Ἀκροπόλεως, μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Τότε ἀ-
πεβιάσθησαν ἅπαντες, ἀλλὰ πολὺ βραδέως, ἐ-
νεκα τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν λέμβων καὶ τῆς
μακρᾶς ἀποστάσεως τοῦ πλοίου ἀπὸ τῆς ἀκτῆς,
καὶ ἀφοῦ ἐδόθη διαταγὴ εἰς μόνην τὴν πρωτο-
πορίαν, ἐκ τῶν φιλελλήνων καὶ τῶν πυροβολη-
τῶν συγκειμένῃν, νὰ γεμίσῃ τὰ ὅπλα τῆς, διότι
αὕτη μόνη ἔφερε τοὺς πυρολίθους, ὠδεύσαν πρὸς
τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ φάλαγγας, οὔσης τῆς νυ-
κτὸς φωτεινῆς ὡς ἐν καιρῷ σελήνης. Ἦσαν δὲ
ἐγγὺς τῆς πολιορκητικῆς τάφρου, ὅτε οἱ φύλα-
κες ἐννοήσαντες ἤρξαντο πυροβολοῦντες· τότε
πανταχόθεν τῶν ἐχθρῶν θέσεων καὶ ἐξ αὐτῆς
τῆς Ἀκροπόλεως ἐβάλλοντο παντοειδεῖς σφαῖ-
ραι· ἡ σύγχυσις ἦτο τοιαύτη ὥστε οἱ μὲν πο-
λιορκηταὶ ἐνόμιζον ὅτι προσβάλλονται καὶ ἐκ
τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐξωθεν, οἱ δὲ πολιορκού-
μενοι ὅτι γίνεται ἔφοδος. Οὗτοι ὅμως ἐξῆλθον
τῆς ἀπάτης ἅμα τὰ τύμπανα δοθείσης διαταγῆς
ἐσήμανον προσβολήν, καὶ κατήλθον πρὸς ὑπο-
στήριξιν τῆς φάλαγγος διερχομένης τὴν τάφρον
μετὰ μεγάλης δυσχερείας ἐνεκα τοῦ βάθους αὐ-
τῆς καὶ τοῦ βάρους, ὅπερ ἔφερον οἱ ἄνδρες ἐπ'
ᾧ· μετὰ τρεῖς πτώσεις ἐντὸς τῆς τάφρου ὁ
Φαβιέρου ἠδυνήθη ν' ἀναβῇ αὐτὴν. Σημειωτέον
δ' ἐνταῦθα, ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσόδος
ἐξετελέσθη μετὰ τὴν τοῦ Γριζώτου μόλις πρὸ
μηνὸς εἰσελθόντος, καὶ μετὰ ἀπόπειραν ἄλλου
ἀτάκτου σώματος· ἕκτοτε ἐδιπλασιάσθη, ὡς
ἦτο ἐπόμενον, ἡ ὀχύρωσις τῆς τάφρου καὶ ἐνι-
σχύθη ἡ φρούρησις αὐτῆς. Ὁ Φαβιέρου εἶχεν ἀ-
ναδεχθῇ τὴν ἐφοδίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπὸ
τὸν ὅρον ὅμως νὰ ἐξέλθῃ μετὰ δύο ἡμέρας. Ἀλλ'
ἅπαντα ἡ φρουρὰ καὶ ἰδίως οἱ δημογέροντες Ἀ-
θηναῖοι, ἐναντίοι ὄντες εἰς τὴν ἐξόδον τῶν τα-
κτικῶν, ἐματαιώσαν τὰς πρὸς τοῦτο τρεῖς ἀ-

ποπείρας τοῦ Φαβιέρου, κατὰ τῆς τρίτης δὲ ἀ-
ναφανδὸν ἐκνήρυχθη τὸ ἀθηναϊκὸν σῶμα μετὰ
τῶν δημογέροντων. Διττῶς ἠγωνίσθησαν οἱ τα-
κτικοὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, ἄνευ μὲν συμ-
πράξεως μετὰ τῶν ἀτάκτων εἰσερχόμενοι εἰς τὴν
Ἀκρόπολιν, μετὰ δὲ τῶν ἀτάκτων ἀφοῦ εἰσῆλ-
θον φρουροῦντες καὶ οὗτοι. Κατὰ τί ἄρα ἐν τῇ
πρώτῃ περιπτώσει ἐβλάψαν τὸν ἀγῶνα; τίνα
δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει προήλθον ἀτοπή-
ματα, ὥστε ἀντὶ ὠφελείας ἐγένοντο πρόσκομ-
μα, κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας; Ἡ εἰς
τὴν Ἀκρόπολιν εἰσόδος μετὰ σάκκων πυρίτιδος
φερομένων ἐπ' ὤμων καὶ μετὰ ὅπλων κενῶν,
ὅπερ προσέτι δὲν ἦτο ἱκανὴ προφύλαξις κατὰ
τοῦ κινδύνου τῆς ἀναφλέξεως, διότι αὕτη ἠδύ-
νατο νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός, αὐ-
τῇ μόνῃ, νομίζω, θὰ ἤρκει εἰς ἱστορικὸν μὴ φα-
νατικὸν ἢ μὴ προκαταλειμμένον κατὰ τοῦ τα-
κτικοῦ ἐκείνου σώματος, ἵνα μὴ ἐκφέρῃ βλασφη-
μίας, οἷας ἐξέφερεν ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Παπαρ-
ρηγόπουλος κατ' ἀγωνιστῶν· διότι οὗτοι μετὰ
καρτερίας ὑπέμειναν παντὸς εἶδους στερήσεις
καὶ κακουχίας, καὶ πρῶτος πάντων ὁ ἀρχηγός
τῶν, καθ' οὗ μᾶλλον, ὡς αὐξήσαντος καὶ διοι-
κήσαντος τὴν τακτικὴν δύναμιν τὴν κατὰ τὸν
καθηγητὴν ζημιώσαντες τὸν ἀγῶνα, ἀποδίδονται
αἱ βλασφημίαι αὗται.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ
Φαβιέρου συναγαγὼν τὸ σῶμα ἀπεσύρθη αὐθις
εἰς Μέθανα, μόλις ποριζόμενος διὰ χορηγιῶν φι-
λελλήνων ἐξ Εὐρώπης τὰ πρὸς διατροφὴν μόνον
χρεώδη, ὅτε κατ' ἀγαθὴν τύχην παρουσιάσθη
ἐπιτροπὴ ἐκ Χίων προτείνουσα ἐκστρατεῖαν πρὸς
ἀπελευθέρωσιν τῆς Χίου καὶ ὑποσχομένη πάν-
τα τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα. Ὁ Φαβιέρου
πρὸς τὴν ἀναδέχουσαν τὴν πρότασιν, καὶ
στρατολογήσας πρὸς ἐπικουρίαν τινὰς ἐκατον-
τάδας ἀτάκτων, ἐξ ὧν τινὲς ἦσαν Χῖοι ὑπὸ ὀ-
πλαρχηγῶν δευτερεύοντες, ἐπέβη ἐπὶ τῆς νή-
σου, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν κατὰ τῆς ἀποβά-
σεως ἀντιστάμενον ἐχθρὸν ἐκ τακτικῶν καὶ Ἀλ-
βανῶν ἀτάκτων, καὶ μετὰ τινὰς ἀψιμαχίας, ἐν
αἷς ἡχημαλωτίσθησαν ἱκανοὶ Τούρκοι, ὧν οἱ πλεῖ-
στοι Ἀλβανοί, ἔστησε πολιορκίαν κατὰ τοῦ
φρουρίου. Καταλαβὼν δὲ τὸ προάστειον, κεί-
μενον ἐγγύτατα, ἀνήγειρε πυροβολεῖα ὀπισθέν-
τα διὰ πυροβόλων καὶ ὀλων μικρᾶς καὶ μεγά-
λης ὀλκῆς ἐν ὅλῳ δεκαπέντε· τῇ συμπράξει δὲ
τῶν ἀτάκτων, ὑποκειμένων ὑπὸ τὰς διαταγὰς
τοῦ Φαβιέρου ὡς μισθοδοτούμενων παρ' αὐτοῦ,
ἡ πολιορκία προέβαινε τακτικῶς καὶ κανονικῶς.
Ἐντὸς δὲ μηνὸς διὰ παραλλήλων κατεῖχετο
ἡδὴ τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, οἱ δὲ Τούρκοι δὲν
ἠδύναντο νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν πυροβόλων ἐν
ἡμέρᾳ. Μετὰ πολιορκίαν δὲ μηνῶν περίπου πέν-
τε τὸ φρούριον θὰ παρεδίδοτο στερούμενον ἰδίως
πολεμοφοδίων, ὅτε τουρκικὸς στολίσκος ἐξελ-

θὼν μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Πύλου ἐκ Κων-
σταντινουπόλεως διέλυσε τὸν ἐκ θαλάσσης ἀπο-
κλεισμόν, ἀναγκάσας τὸν πολὺ ἀσθενέστερον πο-
λιορκητικὸν στολίσκον ν' ἀποχωρήσῃ καὶ μετ'
αὐτοῦ τὸν Κανάρην ἐπιβαίνοντα τὸ πυροπολικόν
του, πρόθυμον πάντοτε ν' ἀγωνισθῇ ὅπου καὶ
ὅπως τὸν προσεκάλει ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος. Το-
σαῦτα ἠδύνατο καὶ ὅταν ἱκανῶς εἶχεν ἐξασθε-
νήσει κατὰ τὸν ἀριθμὸν, τὸ κατὰ τὸν κ. Κ.
Παπαρρηγόπουλον ἀτελὲς ὠργανωμένον τακτι-
κὸν σῶμα καὶ ὡς τοιοῦτον μὴ ὂν πολεμικὸν ὄρ-
γανον ἐπιτήδειον.

Ἀτυχὴς προσέτι εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰ
συμπεράσματά του ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας,
αἰτιολογεῖ τὴν κατὰ φαντασίαν προτίμησιν
τοῦ ἀτάκτου στοιχείου κατὰ τοῦ τακτικοῦ,
ἀποφαινόμενος ὅτι μετὰ τὰ ἀτοπήματα τὰ συμ-
βαίνοντα ἐν τῇ συμπράξει τῶν δύο στοιχείων,
φυσικὴ ἦτο ἡ προτίμησις ἐκείνου, δι' οὗ ἐπὶ
τέλους κατωρθώθησαν οἱ μεγαλύτεροι τοῦ ἀ-
γῶνος ἄθλοι. Ἀλλὰ τὸ ἀτακτον μετὰ τοῦ τα-
κτικοῦ συνέπραξε μέχρι τῆς παραδόσεως τῆς
Ἀκροπόλεως, οὐδαμοῦ δὲ ἄλλοθι ἢ ἐν μόνῃ τῇ
ὑποχώρησι τοῦ Χαϊδαρίου συνέβη ἀτόπημά τι,
ἐκείνου δὲ αἰτία, ἀκάκως ἀφηγουμένου, ἦτο ἡ
πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου
ἀπειθεια τινῶν ἐκ τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν·
τὸ ἀτόπημα δὲ τοῦτο ἐζημίωσε μόνον τὴν τα-
κτικὴν σῶμα, αἴφνης καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.
Οὐδεὶς ἄρα λόγος ὑπῆρξε σκέψεως περὶ προτιμή-
σεως ἐνός τῶν δύο στοιχείων ὡς μὴ δυνάμε-
νων ὁμοῦ νὰ συμπράξωσι, καὶ ὅτι τὸ ἐν ἐξ αὐ-
τῶν ἔδει νὰ προσφερθῇ ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τοῦ
ἐτέρου, εὐλόγως δὲ τὸ τακτικόν. Ταῦτα πάντα
εἶναι πλάσματα φαντασίας, δυσμενῶς διακει-
μένης πρὸς τε τὸ πολὺτλητον τοῦ ἀγῶνος τα-
κτικόν, καὶ πρὸς τὸν διὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ
τὴν συντήρησιν τοῦ τοσούτου μοχθήσαντα ἀρ-
χηγόν του, καλοῦντα τοὺς στρατιώτας παιδιὰ
μου, καὶ ἀπαύστως ἐπαινοῦντα αὐτοὺς ὡς μὴ
ὑποδεστέρους τῶν Γάλλων στρατιωτῶν, ἀνω-
τέρους δὲ κατὰ τὴν καρτερίαν εἰς τὰς παντὸς
εἰδους σερήσεις. Ταῦτα πάντα, λέγω, εἶναι πλά-
σματα φαντασίας, ἀληθὴ δὲ εἶναι τὰ ἐξῆς· Μετὰ
τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἀπελπίσθαι κα-
τέλαβε πάντας· τὸ ἀτακτον εἶχε πρὸ πολλοῦ
ἀπολέσει τὸ γόητρόν του, τὸ τακτικὸν ἦτο ἀνε-
παρκές πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας ὡς ὀλιγά-
ριθμον, ἢ δὲ κυβέρνησις ἐστερεῖτο χρημάτων
πρὸς ἐνίσχυσιν τούτου· δὲν εἶχεν οὐδὲ ὄβολον τὸ
δημόσιον ταμεῖον, διότι οἱ ὀπλαρχηγοὶ διενε-
μήθησαν τὰς μὴ ἐτι καταληφθείσας ὑπὸ τοῦ
ἐχθροῦ ἐπαρχίας εἰσπράττοντες πρὸς διατροφὴν
τῶν στρατιωτῶν τῶν τοὺς φόρους. Τίς περὶ
προτιμήσεως μετὰ τῶν δύο πολεμικῶν στοι-
χείων θὰ ἠδύνατο ν' ἀποφασίσῃ τότε; ὁ λαός,
ἡ βουλὴ, ἡ κυβέρνησις; ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ὀνό-

ματα οὐδεμίαν σημασίαν ἔχοντα, διότι οὐδεμίαν ἰσχὺν εἶχον. Ἐάν ἰσχυον, ἐάν ἡ γνώμη των εἰσηκούετο, θὰ προετίμων βεβαίως τὸ τακτικὸν στοιχεῖον, τοῦλάχιστον χάριν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀσφαλείας. Ὅτε ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τότε σύγχυσις καὶ ἀναρχία, γελοῖον καὶ τὸ νὰ φαντασθῇ τις ἐκλογὴν καὶ προτίμησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Εἶχον περὶ τὴν διατριβὴν ταύτην ὅτε ἔτυχεν ὁ ἀναγνώστης μετὰ τῶν περιέργων αὐτογράφων ἐγγράφων τῆς συλλογῆς τῆς νύμφης μου τὸ ἔξῃς, μαρτυροῦν τὴν ὑπόληψιν ἣν εἶχεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸ τακτικὸν σῶμα. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ὁ λόγος τῶν Φιλελλήνων θαυμάζεται, καὶ ὅμως ἐπέπρωτο καὶ οὗτος ὁ ἀκούσιος παρ' Ἑλλήνων ἱστοριογράφου ἐκφράσεις κακογνώμονας ἀντὶ εὐγνωμόνων διὰ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος μὀλθοις του καὶ τὸ ἀφθόνως χυθὲν αἷμά του, διότι ὁ λόγος οὗτος ἀπετέλει μέρος τοῦ τακτικοῦ σώματος, καὶ μετ' αὐτοῦ ἠγωνίσθη πάντοτε. Ἀρα ἐάν τοῦτο ἔβλαψε τὸν ἀγῶνα, τῆς βλάβης ταύτης συναίτιος ἐγένετο καὶ ὁ λόγος τῶν Φιλελλήνων. Φρονῶ, φίλε μου, ὅτι ὑπερασπισθεὶς τὴν μνήμην τῶν συναγωνιστῶν μου ἐπλήρωσα ἐνταύτῃ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν μοι ἐξεφράσατε ἐπανειλημμένως ἵνα γράψω τινὰ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι βίου τοῦ Φαβιέρου, διότι ἀμφότεραι αἱ ἀφηγήσεις, ἡ περὶ τοῦ τακτικοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ ταυτόχρονος περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του, εἰσὶν ἀδιαχώριστοι. Ἰδοὺ καὶ ἡ ἀνω μνημονευθεῖσα ἐπιστολή.

Σεβαστὴ διοίκησις,

Καὶ χθὲς ἀνεφέρθημεν περὶ τοῦ κινήματός μας καὶ περὶ τῆς ἑλλησιφειας τροφῶν, σήμερον δὲ ἀναφέρομεν ἀγγελίας καλὰς. Χθὲς περὶ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς ἐφθάσαμεν εἰς χωρίον μικρὸν ὀνόματι Χαϊδάρι, κείμενον εἰς πεδιάδα καὶ ἀπέχον μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Ἀθήνας, καὶ σήμερον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπολεμήσαμεν μετὰ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς κατεστρέψαμεν κατὰ κράτος. Ὁ πόλεμος ἐξήρκεσεν ὥρας πέντε μετὰ πολλὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τέλος ἐδιώξαμεν τὸν ἐχθρὸν ἕως εἰς τὸν ἐλαιῶνα κατὰ Καμπῆς μετὰ μεγάλην του ζημίαν καὶ κατασχύνην. Οἱ Ἕλληνες ἠνδραγάθησαν καὶ ἔκαμαν καὶ πολλὰ λάφυρα τὸ ἑλληνικὸν τακτικὸν ἔκαμεν εἰς αὐτὴν τὴν μάχην θαυμάσια καὶ πρὸ πάντων ὁ λόγος τῶν φιλελλήνων Γάλλων οἱ ἄτακτοι Ἕλληνες δὲν ἔμειναν ὀπίσω τῶν τακτικῶν.

Σ. Διοικήσεις, ἡ πρώτη αὐτὴ μάχη εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ἡ γενναϊότης τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ εὐχαὶ τῆς Διοικήσεως θὰ βοηθήσουν τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὸ ἔξῃς καθὼς καὶ σήμερον. Ἀνάγκη πᾶσα νὰ μᾶς προφθασθοῦν τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια χωρὶς ἀναβολὴν καθὼς χθὲς τὰ ἐξήτούσαμεν, διότι ἀλλεῖως δυνατὸν νὰ διαλυθῇ τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ χάσωμεν τὸν ἀναμφίβολον θρίαμβον καὶ τὸν παντελὴ ἐξολοθρευμὸν τοῦ Κιουταχῆ νὰ μὴ δεχθῇ ἡ Διοίκησις ὅτι ἀφήσῃ τοὺς τροπαιοφόρους Ἕλληνας νηστικούς καὶ χωρὶς πολεμοφόδια, διότι ἀμαρτάνει καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸ ἔθνος· ἕως αὐτοὶ ἐλπίζομεν νὰ γράψωμεν εἰς τὴν Διοίκησιν

χαρμονικωτέρας ἀγγελίας, καὶ τὸ βάρος τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐκστρατείας εἶναι εἰς ἡμᾶς καὶ τῆς ἐξοικονομήσεως τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν Διοίκησιν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευμένων καὶ πληγωμένων ἐχθρῶν εἶναι μέγας, καὶ μετὰ δεύτερον θέλομεν τὸν σημειώσῃ εἰς τὴν Διοίκησιν, διότι τὸ παρὸν ἐγράφη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην καὶ δὲν ἤξεύρομεν καλῶς σημειοῦνται κάτωθεν καὶ οἱ ὑπὲρ πατρίδος μάρτυρες πληγωθέντες καὶ φονευθέντες.

Σ. Διοικήσεις, τροφᾶς, τροφᾶς, τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια καὶ θέλεις εἰδὴ θαυμάσια.

Τὴν 6 Αὐγούστου περὶ ὥραν ἑκτὴν τῆς ἡμέρας 1826.

Παρακαλοῦμεν πρὸς τοὺς νὰ μᾶς προφθασθῇ καὶ ἔνας χειροῦργος τὸ ὀγληγορώτερον, διότι αὐτὸς ὅπου ἔχομεν καὶ δὲν ἐξαρκεῖ καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἱκανός· ἐπῆραμεν καὶ τὸν Γιουρὺκον μπαϊρακτάρην μετὰ ὅλην τὴν σημαίαν καὶ τὸ ἄλογόν του.

Οἱ εὐπειθεῖς Πατριῶται

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

N. ΓΡΙΖΩΤΗΣ

B. ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

N. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ

M. ΔΕΚΑΣ

ΣΠ. ΕΥΔΗΣ

A. ΒΟΚΑΣ

Π. ΦΑΡΜΑΚΗΣ

ΧΡ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

ΣΤ. ΣΕΡΦΟΣ

A. ΔΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ.

Τὴν 6 Αὐγούστου 1826, ἐν Ναυπλίῳ.

Ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

(Τ. Σ.)

Γ. ΓΑΡΑΚΗΣ.

Ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς τὰ ἀνωτέρω ἐλπίζων ὅτι θέλετε ἀποδεχθῇ τὴν καταχώρησιν ἐν ταῖς στήλαις τοῦ ὑφ' ὑμῶν ἐκδιδομένου περιοδικοῦ φύλλου ἢ «Ἐστία», ἐν ᾧ κατεχωρίσθησαν καὶ αἱ κατὰ τοῦ τακτικοῦ τῆς ἐπαναστάσεως γινώμαι τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας κυρ. Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου.

Δέχθητε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου. Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ.

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Αὐτοβιογραφία γέροντος Χίου.

Συγγραφεὺς ἰδίᾳ σελ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶχε κρυβῆ, ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπέλθει τῆς νυκτὸς τὸ σκότος ὅτε, κλείσαντες τὴν ἀποθήκην, ἐξήλθομεν τοῦ Χανίου. Ἡ πύλη ἦτο εἰσέτι ἀνοικτή. Δὲν εἶχομεν οὔτε σάκκον, οὔτε δέμα, οὐδ' ἄλλο τι δυνάμενον νὰ ὑποδείξῃ τοὺς σκοπούς μας. Εἰς τοὺς κόλπους μας μόνον καὶ ἐντὸς τῶν ἐνδυμάτων ἐκρύψαμεν ὅτι ἡδυνάμεθα ἀσφαλῶς καὶ κρυφίως νὰ φέρωμεν μεθ' ἡμῶν. Οὐδεὶς τῶν γειτόνων ἢ συγκατοίκων ἐγνώριζε τὸ μυστικόν μας. Ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μοῦ ἐφαίνετο ὡς νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ κόσμος ὅλος· μοῦ ἐφαίνοντο αἱ εἰσέτι ἀνοικταὶ θύραι καὶ τὰ ἐπὶ

τῆς αὐλῆς παράθυρα, ὡς νὰ εἶχον ὀρθοκλμούς καὶ ἐβλεπον, διὰ μέσου τῶν φορεμάτων, τὰ βάθη τῶν κόλπων μας καὶ, βαθύτερον ἔτι, τῶν καρδιῶν μας τὰ διανοήματα. Παρὰ τὴν πύλην ἔστατο ὁ γέρον φύλαξ μετὰ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν νώτων.

— Πῶς τόσον ἀργὰ ἔξω, μᾶς ἠρώτησε. Διὰ ποῦ;

— Πηγαίνομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπεκρίθη ὁ πατήρ μου.

Δὲν ἦτο οὔτε ἡμέρα οὔτε ὥρα ἐσπερινῶ. Δὲν ἐτόλμησα νὰ εἶπω λέξιν πρὸς τὸν πατέρα μου, ἀλλ' ἤμην βέβαιος, ὅτι ὁ γέρον Ὀθωμανὸς ἠνόησεν ὅτι φεύγομεν καὶ ὅτι θὰ τρέξῃ νὰ μᾶς καταδώσῃ. Πᾶσα σκιά μακρόθεν μοι παρίστατο ὡς Γιανίτσaros ἢ Ζεϊθέκης κρατῶν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας· ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀνέμενον ἀπροσδόκητόν τινα καταστροφὴν.

Χάριτι θεῷ οὐδεμία ἀπευκταία συνάντησις διετάραξε τὴν πορείαν μας. Ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὀρίσει ποῦ θὰ τὸν εὕρωμεν, εἰς ἀπόκεντρον τῆς πόλεως ἄκραν, καὶ μᾶς ἐπερίμενε εἰς τὸ παράλιον· ἡ λέμβος ἦτο παρέκει· ἐρημία καὶ ἡσυχία ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἄκρα, καὶ ἡ ἐσπέρα σκοτεινή. Ἐπηδήσαμεν ἐντὸς τῆς λέμβου καὶ ἐμπρός!

Μόνον ὅτε ἀνέβημεν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἡσθάνθημεν τὸ στῆθός μου ἐλαφρότερον καὶ ἀνέπνευσα ἐλευθέρως. Ἐξένα πλοῖα δὲν εἶχον εἰσέτι συληθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὥστε ὑπὸ τὴν Ρωσικὴν τῆς γολέτας σημαίαν ἐφρόνουν, ὅτι πᾶς ἄμεσος κίνδυνος ἐξέλιπε. Ἐφантаζόμεν δὲ, ὅτι φεύγοντες τὴν Σμύρνην ἐφεύγομεν τοὺς τρόμους καὶ τὰ βάσανα καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐλτισμόνουν τὴν πρώτην μου ἀπ' ἀρχῆς ἐντύπωσιν, ὅτι μεταβαίνοντες εἰς Χίον δὲν ἐσωζόμεθα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλως τε ὅσω τὸ ἐσκεπτόμεν τόσω ἐπειθόμην, ὅτι ἐκεῖ ἠθέλομεν μείνει ἀβλαβεῖς καὶ ἡσυχιοί. Οἱ ὀλίγοι ἐν τῇ νήσῳ Τούρκοι ἦσαν ἐξημερωμένοι, ἐπὶ τέλους δὲ ἦσαν ὀλίγοι. Οἱ Χῖοι ἦσαν ἐργατικοί, φιλήσυχοι καὶ εἰρηνικοί. Εὐήμεροῦντες καὶ αὐτοδιοικούμενοι ἦσαν οἱ εὐτυχέστεροι τῶν Ἑλλήνων τότε. Δὲν ὑπῆρχεν ἄρα πιθανότης οὔτε ἡ ἐπαναστάσις νὰ μεταδοθῇ εἰς Χίον, οὔτε τῶν Τούρκων ἡ ὀργὴ καὶ ὁ φανατισμὸς κατὰ τῶν κατοίκων τῆς νῆς ἐκπᾶσσαι. Ὅθεν ἐβλεπον μετ' ἡσυχον τὴν καρδίαν τῆς ἀναχωρήσεως τὰς προετοιμασίας. Ἡ ἄγκυρα ἐκρέματο ἤδη ἀπὸ τῆς πρώας· ἄμα ἀνήλθομεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἡ λέμβος ἀνερτήθη, τὰ ἱστία ἠπλώθησαν καὶ ἀπεπλεύσαμεν.

Ἐκοιμήθημεν τὴν νύκτα ὥραϊα. Ἀφ' ὅπου οἱ νυκτερινοὶ ἐκείνοι τουφεκιμοὶ μετ' εἶχον ἐξυπνήσει κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου, ὁ ὕπνος μου ἦτο διακεκομμένος καὶ ἀνήσυχος, ἐσχάτως δὲ οἱ αὐξάνοντες κίνδυνοι καὶ αἱ περὶ φυγῆς σκέψεις μοῦ ἐκράτουν τὰ βλέφαρα ἀνοικτὰ καὶ διηρχό-

μην ἀγρύπνους τὰς νύκτας. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πλοίου ἡσθάνομην ἀσφαλῆς. Ἐσκεπτόμην ὀλίγον τὴν ματαιωθεῖσιν εἰς Ἀγγλίαν ἀποδημίαν, μοῦ ἤρχετο κατὰ νοῦν ἡ τρομερὰ ἐκείνη ἐν τῇ ἀγορᾷ παραζάλη, ὅτε ἔτρεχον ἄκων ἐν μέσῳ τῶν Τούρκων, ἐφантаζόμεν ποῦ καὶ ποῦ, ὅτι ἐβλεπον ἐνώπιόν μου τὸν Πατριάρχην ἐπὶ τῆς ἀγγόνης, ἀλλὰ τὰ δυσάρεστα φαντάσματα ἀπεδίωξε βαθμηδὸν τῆς σωτηρίας ἡ συναίσθησις, ἡ προσδοκία τῆς μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν μου συναντήσεως καὶ αἱ γλυκαὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀναμνήσεις. Ἡ νεότης εἶναι φύσει ἀμέριμνος καὶ εὐελπίς· δὲν ἀρέσκειται νὰ ἐνδιατρίβῃ εἰς τὰ θλιβερά. Αἱ τῆς Σμύρνης ἀναμνήσεις διελύθησαν βαθμηδὸν ὑπὸ τὸ πρίσμα εὐχαρίστων ὀνειροπολημάτων καὶ ἀπεκοιμήθη ἐν γαλήνῃ, ναναριζόμενος ἀπὸ τοῦ σκάφους τὸ τριζιμιον καὶ ἀπὸ τὴν ὀμαλὴν ἐπὶ τῶν ἐλαφρῶν κυμάτων κίνησιν του.

Τὴν αὐγὴν, ὅτε ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ὁ ἥλιος εἶχε μόλις ἀνατείλει. Ἀντικρὺ μας ἐφαίνετο ἡ Χίος, κεκαλυμμένη ὑπὸ διαφανοῦς πρωϊνῆς ὀμίχλης. Μακράν δὲ πρὸς τ' ἀριστέρα ὁ πατήρ μου τείνων σιωπηλῶς τὴν χεῖρα μοι ἔδειξεν, ὡς σημεῖον λευκῶν περιστερῶν, σειρὰν ἱστίων ἐπικαθημένων ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος. Ὁ γέρον Βισβίλης, — νομίζω ὅτι τὸν βλέπω ἐνώπιόν μου τώρα, ἐνῷ γράφω, — ὀρθίος ἐπὶ τῆς πρύμνης, μετὰ τὰς δύο χεῖρας ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ κύκλῳ τῶν ὀφθαλμῶν, ἠτένιζε μετὰ προσοχῆς, ὥστε προσπαθῶν νὰ μετρούσῃ τὰ πλοῖα.

— Ἐρχονται, ἡ φεύγουν; ἠρώτησεν ὁ πατήρ μου.

— Πηγαίνουν πρὸς τὴν Σάμον, ἀπεκρίθη ὁ πλοίαρχος. Ὁ Θεὸς μαζὶ τῶν!

— Ἀμήν, ὑπέλαβεν ὁ πατήρ μου. Καὶ οἱ δύο γέροντες ἔκαμον τὸν σταυρόν των.

Πρώτην τότε φορὰν ἐπεφάνη εἰς ἐμὲ συσσωματωμένη ἡ ἰδέα τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ αἴσθησις τῆς Ἐθνεγερσίας. Αἱ λευκαὶ ἐκείναι περιστραὶ ἦσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τὰ πλοῖα. Ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζε τοῦ Σταυροῦ ἡ σημαία. Καὶ διέτρεχον τὰ πλοῖα ἐκεῖνα τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐλεύθερα, καὶ ἦσαν ἐπ' αὐτῶν ἄνδρες γενναῖοι καὶ ἀφοβοί, καὶ ἐπεδείκνυν ἀπὸ παραλίαν εἰς παραλίαν τὴν σημαίαν των, ἐμψυχούντες τοὺς Χριστιανούς καὶ ἀψυχοῦντες τοὺς Τούρκους, καὶ ἐπὶ τῆς σημαίας ἐκείνης ἦσαν ἐγκεχαράγμεναι αἱ λέξεις «Ἐλευθερία ἢ θάνατος!»

Ὅτε εἶδον τοὺς δύο γέροντας τοσοῦτον συγκινημένους ἡσθάνθη ἐν ἐμαυτῷ αἰσθημα ἀπερίγραπτον, ἀπερίγραπτον τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον ἦτο ἀόριστον καὶ συγκεχυμένον. Ἡσθάνθη ὡς νὰ ἐγίνετο πλατύτερον τὸ στῆθος καὶ ὑψηλότερον τὸ σῶμά μου. Ἀλλ' ἦτο στιγμιαῖον καὶ παροδικὸν τὸ αἰσθημα. Ἰσως δὲ, ἔ-

σως γράφων τώρα, περιγράφω μᾶλλον τί ἤδυναμην νὰ συναισθανθῶ τότε, ἢ ὅ,τι πραγματικῶς καὶ ἀκριβῶς συνησθάνθην.

Μετ' ὀλίγας ὥρας ἀπεβιβαζόμεθα εἰς Χίον. Ἐπερίμενον νὰ ἴδω κατὰ τὸ σῆμα τὴν παρὰ τὴν πόλιν, καὶ γνωρίμους καὶ φίλους ἐπὶ τῆς προκυμᾶς, καὶ ν' ἀκούσω τὰ εὐθυμὰ καλῶς ὠρίσαστε καὶ τοὺς χαριεντισμούς, οἵτινες ἄλλοτε κατὰ τοιαύτας περιστάσεις μεταξὺ τῆς ἀποδόθρας καὶ τῆς λέμβου ἀντηλλάσσοντο. Ἀλλὰ τὸ παρὰ τὴν ἀποδόθραν καφενεῖον ἦτο κενόν, ἡ προκυμᾶ ἔρημος, ἔρημος ἡ ἀγορά. Εἰς τὰς θύρας μόνον ἐργαστηρίων τινῶν οἱ ἰδιοκτῆται κατηφεῖς καὶ σιωπηλοὶ μᾶς ἐβλεπον ἀποροῦντες καὶ μᾶς ἐχαιρέτων διαβαίνοντας. Ἡ θεὰ τῆς γενικῆς ἐκείνης κατηφεῖας μὲ κατετάρασσε καὶ μοῦ ἤρχετο νὰ φωνάξω ἐρωτῶν τοὺς πρὸ τῶν ἐργαστηρίων πραγματευτάς:— Δι' ὄνομα Θεοῦ, τί ἐπαθεν ἡ Χίος; τί συμβαίνει; Ἀλλ' ἐβάδιζον κατόπιν τοῦ πατρός μου ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη του, καὶ δὲν ἤμην συνειθισμένος νὰ λαμβάνω τὴν πρωτοβουλίαν ποτὲ ἐκείνου παρόντος.

Εὐτυχῶς οὐδ' ἐκεῖνος ἐκρατήθη ἐπὶ πολὺ, ἀλλ' εἰσχωρήσας εἰς ἐργαστήριον ἀρχαίου γνωρίμου τοῦ τῷ ἀπηλύθηνεν, ἀνευ προοιμίου ἐξηγοῦντος τὴν παρουσίαν μας, τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐρωτήσιν, ἥτις μοῦ ἤρχετο εἰς τὰ χεῖλη.

— Ἦυρες τὴν ὥραν νὰ ἐπιστρέψης, φίλε μου. Ἐδῶ εἶναι κόσμος χαλασμός!

Αὐταὶ ἦσαν αἱ πρῶται τοῦ ἐμπορίου λέξεις. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μελαγχολικὴ ὑποδεξιότης του δὲν τὸν ἐμπόδισεν ἀπὸ τοῦ νὰ μᾶς ἐπιδειξῇ τὴν εὐχαρίστησίν του ἐπὶ τῇ μετὰ τοῦ πατρός μου συναντήσει. Μᾶς ἠνάγκασε νὰ καθίσωμεν, ἐπέμεινε νὰ μᾶς κεράσῃ καὶ μεταξὺ φιλοξενιῶν μᾶς διηγῆται τὰ διατρέξαντα.

Τότε ἐμύθησεν, ὅτι ὁ στόλος, τὸν ὁποῖον εἴδομεν τὴν αὐγὴν πλέοντα πρὸς τὴν Σάμον, εἶχε διαμείνει δέκα ἡμέρας εἰς τὰ παράλια τῆς Χίου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τομπάζην πρὸς ἐξέγερσιν τῆς νήσου, ἀλλ' ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἅμα ἰδόντες τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα συνέλαβον τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς προκρίτους, τοὺς ὁποίους εἰσέτι ἐκράτουν ὡς δμήρους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, οἱ δὲ χωρὶς ὁ στόλος. Καὶ μᾶς ἀφηγήθη λεπτομερῶς ὁ ἐργαστηριάρχης τῶν δέκα ἐκείνων ἡμερῶν τὰς περιπετείας, καὶ ἀπηρτίθμει τὰ ὀνόματα τῶν συλληφθέντων δμήρων, ὀνόματα σεβαστὰ καὶ προσφιλῆ, καὶ περιέγραφε μετὰ συγκινήσεως τὸν τρόμον, τὸν ὁποῖον ἡ σύλληψις των καθ' ὅσταί αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγαί, ἡ δὲ κρατήσις των δμήρων ἐθεωρήθη εὐλόγως ὡς προοίμιον χειροτέρων παθημάτων. Ὡστε ἠννοήσαμεν, διατί ἦτο ἔρημος καὶ κατηφής ἡ πόλις.

ἠννοήσαμεν δὲ ταῦτοχρόνως, ὅτι ἡ Σμύρνη δὲν ἦτο ἡ μόνη ἐπικίνδυνος διαμονή· ὅτι ὅπου ἐνοπλοὶ Τοῦρκοι καὶ ὑπόδουλοι Ἑλληνας, ἐκεῖ θηριώδης ἀγριότης ἐξ ἐνός καὶ διαρκῆς ἀφ' ἐτέρου ἀγωνία.

Μὲ καρδίαν βαρεῖαν κατηυθύνθημεν πρὸς τὴν οἰκίαν μας. Ὅταν ἔκρουσεν ὁ πατήρ μου τὴν θύραν, εἶδον ἐν δάκρυ σιωπηλὸν ἐπὶ τῆς παρειαῖς του. Ἀλλ' ἐγὼ, ἡσθάνομην τὴν καρδίαν μου σειομένην ὑπὸ τῆς φαιδρᾶς πλημμύρας ἀρχαίων ἀναμνήσεων, καὶ ὅταν ἤνοιξε τὴν θύραν ἡ Ἀνδριάννα, ἡ ὀρφανὴ τῆς τροφῆς μου θυγάτηρ, ἡ εὐθυμὸς συμπαίκτης τῶν παιδικῶν μου χρόνων, ἡ ἀφοσιωμένη τῆς μητρός μου ὑπηρετριά, ὅταν ἤνοιξε τὴν θύραν καὶ ἰδοῦσα ἡμᾶς ἀπροσδοκῆτως ἐνώπιόν της, ἐκθαμβῶς καὶ περιχαρῆς ἤνοιγε τὰ χεῖλη νὰ φωνάξῃ τῆς ἐλεύσεώς μας τὴν ἀγγελίαν, ἐγὼ ἐχύθην καὶ πρὶν ἔτι προφθάσῃ νὰ κράξῃ, ἐκλείσας μὲ τὴν μίαν χεῖρα τὸ στόμα της, μὲ τὴν ἄλλην δὲ ἔσυρα τὴν λευκὴν οὐρὰν τοῦ γίαντος κεφαλοδέσμου της, καὶ ἐλύθησαν αἱ πλεξίδες της, καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν χεῖρά μου ἡ λευκὴ θόνη. Ἐλησμονήσα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα μου σέβας, καὶ τὰ διελθόντα ἐπτά ἔτη ἀφ' ὅτου ἤμην ἀπών, καὶ τοὺς οἰωνούς, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν.

Ἡ χαρὰ τῆς μητρός μου ὅτε μᾶς εἶδεν ἐπεσκίασε πᾶν ἄλλο τῆς αἴσθημα. Τὴν νύκτα γεροντοτέραν ἀφ' ὅ,τι τὴν ἐγνωρίζον τὴν καλὴν μου μητέρα, αἱ δὲ ἀδελφαί μου, τὰς ὁποίας ἀφῆκα παῖδιά μικρά, ἦσαν ἤδη ἀνθηρὰ κοράσια. Ὡ! Μετὰ πόσης χαρᾶς ἐπιστρέφει τις μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου ἐγεννήθη, πλησίον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους παιδιόθεν ἠγάπησες! Πόσον γλυκεῖαι αἱ ὥραι τῶν πρώτων συναντήσεων καὶ αἱ περιποιήσεις προσφιλοῦς μητρός ὀδηγούσης τὸν ἐπανακάμπτοντα υἱὸν εἰς τὸ παλαιὸν δωμάτιον, εἰς τὴν κλίνην, ὅπου πρὸ ἐτῶν ἐκοιμήθη, καὶ αἱ ἀσυνάρτητοι τρυφερότητες τὰς ὁποίας τῷ λέγει, καὶ τὰ δάκρυα χαρᾶς τὰ διακόπτοντα τὴν ὁμιλίαν της, καὶ οἱ περιπαθεῖς ἐναγκαλισμοί, καὶ τὰ μητρικὰ φιλήματα! Ἡ δυστυχὴς μου μήτηρ, πόσα ἔμελλεν εἰσέτι νὰ ὑποφέρῃ πρὶν κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς!

Ὁ πατήρ μου ἠθέλησε νὰ μεταβῶμεν ἀμέσως εἰς τὴν ἐξοχὴν, εἰς τὸν Πύργον μας, ἀλλ' ἡ Δημογεροντία δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς οὐδεμίαν τῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι, ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ κρατουμένων, ἤθελον ὅλους ἡμᾶς ἐκεῖ, πλησίον, ὑπὸ τὴν χεῖρα, ὑπὸ τὴν μάχαιράν των. Ἐμείναμεν λοιπὸν θέλοντες καὶ μὴ εἰς τὴν πόλιν, πιστεύοντες ὅτι, οὕτως ἢ ἄλλως, δὲν θὰ βραδύνωσι τὰ πράγματα νὰ ἡσυχάσωσι. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προΐδῃ ἐκτοτε τὴν μακρὰν τοῦ ἀγῶνος διάρκειαν. Ἡμεῖς δ' ἐν Χίῳ, χρεώ-

στῶ νὰ τὸ ὁμολογήσω, δὲν εἶχομεν κατ' ἀρχὰς μεγάλας περὶ τελικῆς ἐπιτυχίας ἐλπίδας. Ἀπ' ἐναντίας. Ἐβλέπομεν ἐκ τοῦ πλησίον τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων τὸν ὄγκον, καὶ τὸν ἐβλέπομεν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐντυπώσεων τὸ πρίσμα καὶ ὑπὸ τοῦ τρόμου τὴν πίεσιν. Ἡ δ' ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀναδείξει τὴν ἰσχύϊν της διὰ τῶν κατὰ ξηρὰν νικῶν καὶ διὰ τῶν ἐπὶ θαλάσσης κατορθωμάτων της. Καὶ βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἤρχισαν τῶν Ἑλληνικῶν ὁπλῶν οἱ θρίαμβοι, αἱ περὶ αὐτῶν εἰδήσεις δὲν ἴσχυον νὰ οὐδετερώσωσι τὴν ἀποθάρρουνσιν, τὴν ὁποίαν αἱ πέριξ ἡμῶν καταστροφαὶ ἐνέσπειραν εἰς τὰς καρδίας μας. Διότι ἕκαστον τῶν ἐπαναστατῶν ἀνδραγάθημα εἶχε τὴν ἀνταπόδοσίν του, ὅπου οἱ Τοῦρκοι ἐδέσποζον. Τὴν πρώτην Τουρκικοῦ δικρότου πυρπόλησιν ἐπηκολούθησεν ὁ θρήνος τῶν Κυθωνιῶν καὶ αἱ φρικώδεις τῆς Σμύρνης σφαγαί· τὴν ἐν Σάμῳ τῶν ἐχθρῶν ἦταν διεδέχθησαν τὰ ἐν Κύπρῳ αἰμοχαρῆ ὄργια· μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπῆλθε τῆς Κασσάνδρας ἡ ἐρήμωσις. Καὶ ἐν τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ πρόκριτοι ἐκρατοῦντο ἐν τῷ φρουρίῳ, ὁ δ' ἀριμὸς τῆς ἐν αὐτῷ φρουρᾶς κῆρυκε διὰ νέων ἐκάστοτε ἐπικουριῶν, αἱ δὲ καταπίεσεις ἐπετεινοντο καὶ μᾶς ἔριπτον ἄγρια βλέμματα οἱ Τοῦρκοι καὶ ἠκόνιζον τὰ ξίφη των, ἐνῶ ἀντικρὺ μας, καθ' ὅλα τῆς Ἀνατολῆς τὰ παράλια, ἐπεσφραῖνοντο ἀγέλαι θορίων ἐτοιμῶν νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τὴν νῆσόν μας! Ὁχι· ἡ περὶ ἡμᾶς ἀτμοσφαῖρα δὲν ἦτο κατὰλληλος πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος. Ἡ κεφαλὴ μας ἐκλινεν ὑπὸ τὸν ἀνεμοσπρόβιλον τῆς καταδρομῆς καὶ ἐλπιδες γενναῖαι δὲν εἰσεχώρουν εἰς τὴν ψυχὴν μας.

Ἡ μόνη τοῦ πατρός μου ἐλπίς, — ἐλπίς οὐχὶ ἀποσιέσεως τοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ συμβιβασμοῦ καὶ συνδιαλλαγῆς, — ἵστηρίζετο εἰς τὴν ἀρωγὴν τῆς Χριστιανωσύνης. Ἀλλ' ὁ φίλος τοῦ Ζενάκης οὐδαμῶς παρεδέχετο τῆς τοιαύτης ἀρωγῆς τὴν πιθανότητα. Ἐσφίγγετο ἡ καρδία μου, ὅτε τὸν ἤκουον ἐλεηνολογοῦντα τὸ κίνημα καὶ θρηνοῦντα ἐκ προοιμίων ἀπάσας τὰς συνεπειάς του. Ὁ πατήρ μου ἐφαίνετο μὴ πειθόμενος καὶ ἐπέμεινεν ἐλπίζων, ἀλλ' ὁ Ζενάκης ἦτο ὑποπρόξενος, δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος ἐκ τῶν δευτερευουσῶν δυνάμεων, — τῆς Ὀλλανδίας νομίζω, — ὥς εἰς ἐμὲ οἱ λόγοι του ἐφαίνοντο πλήρεις βαρύτητος καὶ ἐπιστημότητος. Ἀρχαῖος τοῦ πατρός μου φίλος καὶ γείτων, ἦτο ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐσύχναζον εἰς τὴν οἰκίαν μας. Ὡς ἐκ τοῦ ἀξιώματός του εὐρίσκετο εἰς καθημερινὴν μετὰ τῶν λοιπῶν προξένων ἐπαφήν, ἡ δὲ ἀνθελληνικὴ τότε τῶν Δυνάμεων πολιτικὴ, ρυθμίζουσα τοῦ ἐν Χίῳ προξενικοῦ σώματος τὰς ἰδέας, ἀντενακλᾶτο εἰς τοῦ Ζενάκη τὴν γλῶσσαν. Αἱ περὶ ἐπαναστάσεως ἐκφράσεις

του δὲν ἦσαν οὔτε διὰ τὸ παρὸν ἐπαινετικά, οὔτε ἐνθαρρυντικά διὰ τὸ μέλλον.

— Δὲν ἐπεμβαίνει ἡ Εὐρώπη καὶ ἡσύχασε, ἔλεγε καὶ ἐπανεῖλεγε πρὸς τὸν πατέρα μου· οἱ βασιλεῖς δὲν συμπεθερεῖον μὲ ἀποστάτας.

— Καὶ θ' ἀφήσουν τὸν Σουλτάνον νὰ σφάζῃ τοὺς Ἑλληνας ὅλους! ἀνέκραζεν ὁ πατήρ μου.

— Ἀς προσκυνήσουν καὶ ἂς ζητήσουν τὸ ἑλῶς του, ἀπεκρίνετο ὁ Ζενάκης. Καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι τὸν ἀκούω ἐπιλέγοντα τὴν συνήθη του φράσιν, ὅποτε περὶ ἐπαναστατῶν ἦτο ὁ λόγος, — Ἐπῆσαν τὸ Γένος εἰς τὸν λαϊμόν των!

Καὶ παρήλθεν οὕτω τὸ θέρος, μετὰ δὲ τὸ θέρος, ἦλθε τὸ φθινόπωρον, καὶ διεδέχθη τὸ φθινόπωρον ὁ χειμὼν. Πῶς διῆλθον οἱ δέκα μῆνες ἐκεῖνοι, καθ' οὓς ἐζήσαμεν μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος, λησιμονοῦντες τὴν διάρκειαν τῆς χθὲς ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς αὔριον;

Ἐπεχειρίσθης, ἀναγνώστα, ποτὲ ὑψηλοῦ ὅρους τὴν ἀνάβασιν; Ἀρχίζεις μετὰ θάρρους τὴν πορείαν· εἶναι τραχεῖα ἡ ἀνοδος καὶ ὁ ἰδρὼς περιβρέχει ἐντὸς ὀλίγου τὸ μέτωπόν σου. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ τέρας προσέγγις σμικρύνει τοῦ κόπου τὴν αἰσθησιν. Τὴν βλέπεις ἀνωθέν σου τὴν κορυφὴν. Προχωρεῖς πρὸς αὐτήν. Ἐπλησίασες. Ὀλίγα ἐτι μένουν βήματα. Ἐφθάσες. Ἀλλ' ὄχι. Δὲν ἦτο τοῦτο ἡ κορυφή. Σὲ ἠπάτησε τοῦ βουνοῦ τὸ ἐξόγκωμα. Πιχρὴν, ὑψηλότερα εἶναι ἡ ἀληθὴς κορυφή του. Ἡ ἀπόστασις δὲν φαίνεται μεγάλη. Ἐμπρός! Καὶ ἀρχίζεις ἐκ νέου τὴν ἀνάβασιν, μὲ τὰ γόνατα ὀλιγώτερον στερεὰ, μὲ ταχύτερους τῆς καρδίας παλμούς. Καὶ φθάνεις ἐκεῖ, καὶ τὴν κορυφὴν τὴν βλέπεις μακρύτερα πάλιν. Καὶ τὰς δυνάμεις σου τὰς ἐξήντησας ἤδη, ἀγωνιζόμενος νὰ φθάσῃς εἰς τὸ τέρας, τὸ δὲ τέρας ἀπομακρύνεται, καθόσον νομίζεις ὅτι τὸ ἡγγίσας. Καταβεβλημένος, ἀσθμαίνων βλέπεις ἐπὶ τέλους τὸν οὐρανὸν ὀπισθεν τῆς τελευταίας ἄκρας, καὶ τότε πίπτων ἐπὶ τοῦ χώματος, ὅπως ἀναλάβῃς δυνάμεις βλέπεις κάτω τὴν κοιλάδα καὶ θαυμάζεις τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆλθες.

Ἰδοὺ πῶς διῆλθον οἱ μῆνες ἐκεῖνοι. Ἀνεβαίνομεν τὸ βουνόν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ἐκάλυπτον νέφη τὴν κορυφὴν καὶ δὲν τὴν ἐβλέπομεν. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄκραν, εὗρομεν κρημνὸν ἐνώπιόν μας καὶ βάραθρον, καὶ ἀντὶ ν' ἀναπαυθῶμεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκρημνίσθημεν κατακόρυφα.

Ἀλλ' ἐνόσω οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔσφαζον καὶ δὲν ἐξηνδραπόδιζον ἐθεωροῦμεθα εὐτυχεῖς, ἀναλογιζόμενοι τὰ ἀλλαχοῦ συμβαίνοντα. Αἱ γυναῖκες δὲν ἐξήρχοντο ποσῶς τῆς οἰκίας, ἡμεῖς δὲ ἀπεφύγομεν, ὅσω τὸ δυνατόν, πᾶσαν μετὰ Τούρκου συνάντησιν, καὶ ζῶντες λάθρα ἀνεμένομεν μεθ' ὑπομονῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀγωνίας, νὰ παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου.

Ἐν τούτοις ἡ διαρκὴς κράτησις τῶν ὁμήρων, ἡ ἐξακολούθησις ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπισώρευσις Τούρκων ἐκ τῆς Ἀσίας, ἡ βικία ἀφαίρεσις παντὸς ὅπλου ἀπὸ τῶν κατοίκων ἀπάντων τῆς νήσου, ταῦτα πάντα οὐδὲν ἀγαθὸν δι' ἡμᾶς προσμήνουν. Προησθάνομεθα ἐγγιζούσαν τὴν καταστροφὴν, καθόσον ἐβλέπομεν τὸν σάλον τῆς ἐπαναστάσεως πλησιάζοντα εἰς τὰ παράλια μας. Πέριξ ἡμῶν ἡ νήσος τῶν Ψαρῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ Σάμος ἀφ' ἐτέρου ἦσαν ἤδη πρὸ μηνῶν ἐλευθεραὶ ἀπόπειραι ἐξεγέρσεως ἐγένοντο ἐν Μιτυλήνῃ, τὰ δ' ἐλληνικὰ πλοῖα, ἐν θριάμβῳ τὸ πέλαγος περιτρέχοντα, περιέπλεον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συχνότερον εἰς τὰ νερά τῆς Χίου.

Ἐσπέραν τινὰ ὁ Ζεναῆς μᾶς ἔφερε μυστηριωδῶς τὴν εἰδήσιν, ὅτι ὁ πασὰς ὑποπτεύεται ἐπικειμένην κατὰ τῆς νήσου ἐπίθεσιν. Τὴν ἐπιούσαν τεσσαράκοντα προὔχοντες νέοι προσκλήθεντες ἐκρατήθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἐδιπλασιάσθη οὕτω τῶν ὁμήρων ὁ ἀριθμός. Ὁ πατήρ μου δὲν ἦτο εὐτυχῶς ἐκ τῶν εὐπορωτέρων τῆς Χίου πολιτῶν καὶ δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὴν καταγραφὴν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡκούσθησαν ψιθυρισμοί, ὅτι πλοῖα Σαμιακά ἀπεβίβασαν ἀποστόλους καὶ ὅτι ἔμενον οὗτοι κρυπτόμενοι εἰς τ' ἀπόκεντρα τῆς νήσου χωρία. Οἱ Τούρκοι ἐφαινότο προδῆλως ἀνήσυχον περιπολῶν αὐτῶν περιέτρεχον τὰ χωρία· τινὲς τῶν ὁμήρων ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὰ πράγματα ἐφαινότο δεινόμενα. Ἐβλέπομεν ὅτι κρίσιμα συμβάντα ἐπικρατοῦνται.

Οἱ φόβοι μας δὲν ἐβράδυνον νὰ πραγματοποιηθῶσι. Τὴν ἐνάτην Μαρτίου (1822) πρὶς τὸ ἀπόγευμα, τεσσαράκοντα περίπου πλοῖα ἐφάνησαν εἰς τὸ πέλαγος ἀντικρὺ μας καὶ διεδόθη ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ἡ εἰδήσις ὅτι ἔρχονται οἱ ἐπαναστάται. Ἐκ τοῦ ὑπερώου τῆς οἰκίας μας ἐβλεπον τὰ πλοῖα πλησιάζοντα πρὸς τὸν λιμένα μας, καὶ ἤκουον εἰς τὸ φρούριον κρουόμενα τὰ τύμπανα εἰς σημεῖον κινδύνου. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν περιμένοντες τὴν ἔφοδον.

Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἑσπέραν, περὶ ἡλίου δυσίας, κατηυθύνθημεν κατεσπευσμένως εἰς τὴν ἐξοχὴν πρὸς τὸν πύργον μας. Οὐδ' ἤμεθα οἱ μόνοι φεύγοντες. Ἀπέναντι τοῦ ἀμέσου κινδύνου ἐλησμονήθη καὶ τῆς Δημογεροντίας ἡ ἀπαγόρευσις καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὁ φόβος.

Καὶ παρητήσαμεν οὕτω τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Μετὰ τριάκοντα ἔτη ἐπεσκέφθη ὡς ξένος τὴν πατρίδα καὶ εἶδον κατεστραμμένην τὴν Χίον καὶ ἡρειπωμένην τὴν οἰκίαν μας. Ἀλλ' ὁ πατήρ μου ἀπέθανε πλάνης καὶ φερέοικος, οὐδ' εἶχε πρὶν ἀποθάνῃ τὴν παρηγορίαν νὰ ἴδῃ καὶ τὰ τέκνα του ἀνακτώντα ἐπὶ ξένης γῆς τὴν ἀνεσιν καὶ τὴν εὐημερίαν. Ἀπέθανεν ἐνὸς διήρκει ἔτι ἡ θλίψις τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐξορίας ἡ κακοπάθεια. Ἀλλὰ τότε φεύγοντες δὲν ἤδου-

νάμεθα νὰ προΐδωμεν, ὅτι παραιτούμεν τὴν ἐστίαν μας διὰ παντὸς καὶ ὅτι θὰ διέλθωμεν δευδιήλομεν.

Καθ' ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα τῆς πόλεως συνηττώμεθα μετὰ τῶν χωρικῶν, οἵτινες ἀθεοὶ κατέβαινον πρὸς αὐτήν. Ἦσαν ἄοπλοι, ἀλλ' ἐπήγαγον ἐπὶ σκοπῶν νὰ παραλάβωσιν ἐκ τοῦ στόλου ὅπλα. Ἐγνώριζον ἐκεῖνοι ὅσα ἡμεῖς δὲν ἐγνώριζομεν. Ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Μπουρνιάς ἐπὶ κεφαλῆς τριεχιλίων Σαμίων ἦσαν ἐντὸς τῶν πλοίων καὶ ἤρχοντο νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Χίον. Δυστυχῶς δὲν μᾶς ἔφερον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν καταστροφὴν. Ἐν τούτοις τὴν ἐπομένην πρωτὴν ἀπεβίβασθησαν καὶ ἐκυρίευσαν ἀμαχῆς τὴν πόλιν, ἐλπίζοντες ὅτι οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ κλεισθέντες Τούρκοι δὲν θὰ βραδύνωσιν ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδοθῶσιν.

Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον, ἡμεῖς ἐμμένοντες ἑσυχον εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ κρότος μόνον τῶν πυροβόλων ἐτάραττε ποῦ καὶ ποῦ τὴν ἡσυχίαν μας καὶ ἐνθymiζεν, ἐπὶ ὁποίου κρατῆρος ἐκείμεθα. Ἀλλ' οἱ πυροβολισμοὶ δὲν ἦσαν συνεχεῖς. Τὸ δὲ κατ' ἐμέ, δὲν ἤξεύρω πῶς καὶ διατί, ἀλλ' ἐκεῖ εἰς τὴν ἐξοχὴν ἐλησμονοῦν καὶ μερίμνας καὶ φόβους. Εἶχον ἄρα γε συνειθίσει πλέον τὴν ζωὴν ἐκείνην τῶν ἀενάων ἀνησυχιῶν; Εἶχον μήπως ἐνθαρρυνθῇ ὑπὸ τῆς ιδέας ὅτι ἡ σημαία τῆς Ἐλευθερίας ἐκυμαίνετο ἐπὶ τῆς πατρίδος μου; Ἡ ἀπλῶς καὶ μόνον ὁ ὀργασμὸς τοῦ ἔαρος καὶ μυστηριώδης τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως ἡδονὴ μετεδίδοντο εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ ἐξῶν καὶ ὡς ζῶσι τὰ ἀνθη, καὶ ἐσκεπτόμην ὅσον σκέπτεται τὸ πτηνόν; Δὲν ἤξεύρω. Ἀλλ' ὁπότε ἀναπολῶ τὴν σύντομον δυστυχῶς περίοδον ἐκείνην τῆς ἐν τῷ πύργῳ διαμονῆς, δὲν ἐνθυμοῦμαι τρόμους καὶ φόβους καὶ νύκτας ἀγρύπνου, καὶ ἡμέρας ἐναγωνίους. Ἐνθυμοῦμαι μόνον τὰς πορτοκαλέας ἡνθισμένας, καὶ εὐώδη τὸν ἀέρα, καὶ τὰ κελαδῆματα τῶν πτηνῶν, καὶ τὸ τρίξιμον τοῦ μαγγανοπηγάδου, καὶ τὸν γέροντα κηπουρὸν καθαρίζοντὰ τῶν δένδρων τὰς ρίζας, καὶ τὴν θέαν τοῦ Κάμπου καὶ τῆς θαλάσσης ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ πύργου μας. Ταῦτα μόνον ἐνθυμοῦμαι.

Καὶ ὅμως ἡμῖν εἰκοσι ἑτῶν καὶ ἐνὸς νέος τότε! Τώρα δέ, καθ' ἣν στιγμὴν γράφω τὰς ἀναμνήσεις ταύτας, ἀπορῶ, καὶ ἐξανίσταμαι καθ' ἑαυτοῦ, πῶς ἀντὶ νὰ καταφύγω ἐκεῖ εἰς τὸν ἐξοχικὸν πύργον μετὰ τῶν γερόντων γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν μου, πῶς δὲν ἔδραμον νὰ καταταχθῶ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγῶνος, πῶς δὲν ἔλαβον κ' ἐγὼ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας, καὶ ἄς ἐπιπτον ἐπὶ τέλους πολέμων. Ἀλλὰ τώρα σκέπτομαι καὶ αἰσθάνομαι ἄλλῶς ἢ τότε. Τότε...

Ἀνάγκη, ἀναγνώστα μου, ἀφοῦ σοὶ ἐκθέτω τὰς περιπετείας τοῦ βίου μου, ἀνάγκη νὰ σ' ἐξοικειώσω περισσότερο μετὰ τοῦ ταπεινοῦ ἀ-

τόμου μου. Ἀνάγκη νὰ σοὶ ἐξομολογηθῶ, ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ καὶ μετριοφροσύνῃ, πῶς καὶ διατί οὔτε ψυχικῶς οὔτε σωματικῶς δὲν εἶχον τὰ προσόντα, ὅπως πράξω τότε ὅ,τι σήμερον ὑπὸ παρομοίας περιστάσεις ἤθελον ἀπαιτήσαι νὰ πράξωσι τὰ τέκνα μου. Δὲν θὰ μὲ ἀνυψώσῃ εἰς τὴν ἐκτίμησίν σου ἡ ἐξομολόγησις αὕτη, ἀλλ' ἡ πρόθεσίς μου δὲν εἶναι νὰ σ' ἐξαπατήσω παριστῶν ἑαυτὸν ὡς καλλίτερον ἀφ' ὅ,τι ἤμην καὶ ἀφ' ὅ,τι εἶμαι.

Εἶπον ψυχικῶς καὶ σωματικῶς.

Σωματικῶς, φίλε ἀναγνώστα, ἡ πικρὰ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι εἶμαι λίαν μικρός, καὶ ὅτι οὐδέποτε κατῴρθωσα, ἐνώπιον εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν, νὰ λησμονήσω τὸ ταπεινὸν τοῦ ἀναστήματός μου· ἐπειδὴ δ' ἐγὼ τὸ ἐνθυμοῦμαι, νομίζω πάντοτε ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι τὸ παρατηροῦσι. Τώρα εἰσέτι, καίτοι τιμώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν μου, καίτοι συχνάκις κατέχων τὴν πρωτοκαθεδρίαν εἰς τὰς ὁμηγύρεις τῶν, εἴτε χάριν ἀπλῶς τῆς προσεθηκυίας ἡλικίας μου, εἴτε ἕνεκα τῆς εὐμενοῦς πρὸς ἐμὲ διαθέσεώς των, ποτέ, τὸ ὁμολογῶ, ποτέ δὲν δύναμαι νὰ περικτείνω τὴν δειλίαν, τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἐν ἑμαυτῷ τῆς μικροσωμίας μου ἡ συναίσθησις. Καὶ τώρα τοῦλάχιστον εἶμαι ὑγιής· ἀλλὰ μέχρις οὗ ἀνδρωθῶ, τὸ φιλάσθενον τῆς κράσεως ἀπετέλει ἔτι μᾶλλον εὐτελὲς τὸ σῶμά μου. Ἡ δὲ ἀγωγή τότε τῶν παιδῶν δὲν ἦτο ὁποία τὴν σήμερον. Οὔτε εἰς τὸ σχολεῖον, οὔτε μετέπειτα ἔλαβον ποτὲ ἀφορμὰς σωμαστικῆς. Οἱ γονεῖς τότε οὐδ' ἐγνώριζον οὐδ' ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως τῶν τέκνων των. Τοιοῦτος λοιπὸν ἤμην· μικρός καὶ ἀσθενής τὸ σῶμα. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ παππᾶ Φλούτη ἤμην τὸ παίγνιον τῶν συμμαθητῶν μου, εἰς Σμύρνην δὲ ἐντὸς τοῦ Χανίου ἤμην γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Μικρο-Λουκῆς. Ἡ δὲ τοιαύτη τῶν ἄλλων περιφρόνησις, ἐπενεργοῦσα εἰς τὴν ἰδικήν μου περὶ ἑαυτοῦ ἐκτίμησιν, δὲν ὑπεβοήθει βεβαίως τὴν ἀνάπτυξιν ἡρωϊκῶν ἐν ἑμοὶ διαθέσεων. Ἐὰν τότε ἐγνώριζον ὅσα τὴν σήμερον, τὰ ὑπολανθάνοντα ἐντὸς τῆς ψυχῆς μου αἰσθητά ἤθελον ἴσως ζητήσει καὶ εὖρει διέξοδον, ὑπερνικῶντα τὰς φυσικὰς μου ἐλλείψεις. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ μου τότε ἦτο μικρὰ καὶ ἀγύμναστος ὅσον τὸ σῶμά μου. Διότι ἤμην ἀμαθής, ἀμαθέστατος, ὡς σοὶ ὑπέδειξα ἤδη, ἀναγνώστα μου. Οὐδὲ τὴν ὀρθογραφίαν εἶχε κατορθώσει νὰ μὲ μάθῃ ὁ καλὸς παππᾶ Φλούτης, καίτοι παραδόσας μοι δῆθεν τὸν Λέξωπον καὶ Λόγους τῶν Πατέρων. Ὅσα Ἱταλικά καὶ Γαλλικά ἐδιδάχθην τὰ ἔμαθον διὰ τοῦ Τηλεμάχου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὁλόκληρον οὐδέποτε ἀνέγνωσα· ἀφ' ὅτου δ' ἐξῆλθον τοῦ σχολείου δὲν ἦνοιξα ποτὲ βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ἐκτὸς τῶν ἐμπορικῶν καταστίχων μας. Εἶχον ἀμυδράς τινας

καὶ συγκεχυμένας ιδέας περὶ Λεωνίδου καὶ Μαραθῶνος καὶ περὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ ἀνθρώπου αἰσθημάτων οὐδὲν ἐσκεπτόμην οὐδ' ἐγνώριζον ὠρισμένον καὶ εὐκρινές. Κόσμος μου ἦτο τὸ Χάνιον καὶ πατριωτισμός μου τὸ ἰσοζύγιον. Ἐχρειάσθη νὰ κυλισθῶ εἰς τὴν δυστυχίαν, νὰ ἴδω τὴν καταστροφὴν, τὰ βάσανα τῶν περὶ ἐμὲ, νὰ παρασταθῶ εἰς τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος τὰς ὁδοὺς, νὰ ἴδω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς θυσίας καὶ νὰ ἐκτιμῶ τὰ ἐλατήρια τῶν ἀγωνιζομένων τέκνων τῆς, ὅπως ἀνοίξῃ ἡ ψυχὴ μου τοὺς ὀφθαλμούς της καὶ ἀναφλεχθῇ τὸ ἐν αὐτῇ ὑποκρυπτόμενον πῦρ τοῦ πατριωτισμοῦ, καὶ ὅπως διψήσῃ μάθῃσιν καὶ ἐννοήσῃ τὸν κόσμον καὶ γείνω ἀνθρώπος... μικρὸς ὅμως πάντοτε ἀνθρώπος.

[Ἐπὶ τῇ συνέχῃ.]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη μελέτη εἶνε ἔργον τοῦ Καμίλλου Lemonnier, Βέλγου συγγραφέως ἐκ τῶν διακρινομένων. Εἶνε δ' ἐκ τῶν ἔργων ἐκείνων, οἷα πολλά γράφονται σήμερον παρὰ τοῖς Εὐρωπαϊοῖς, δι' ὧν ἐρευνῶνται ὑπὸ ἐλαφρὸν περικάλυμμα ζητήματα κοινωνικὰ ἀξία λόγου.

Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΓΝΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Εἶνε κόσμος παράδοξος καὶ θελκτικὸς ὁ κόσμος τῶν ἀθυρμάτων καὶ θάπετόλων νὰ θεωρήσῃ ἀναίσθητον τὸν μὴ συγκινούμενον ὑπὸ τῶν ἀγῶνων οὐς ταῦτα καταβάλλουσιν ἵνα ὁμοιάσωσι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Παρ' ἡμῶν δανείζονται τὸ σχῆμα αὐτῶν, τὴν ὄψιν, τὸ βάδισμά των, ἀποτελοῦσι δ' ἐν ἑαυτοῖς μικρὰν τινα ἀνθρωπότητα ἥτις ἔχει τὰς κακίας ἡμῶν καὶ τὰ πάθη, ἡ δὲ μόνη αὐτῶν μοῖρα εἶνε τὸ νὰ ζητῶσι νάρεσκωσιν ἡμῖν, ἀπομιμούμενα ἡμᾶς. Καὶ νήπιοι μὲν ὄντες ἀγαπῶμεν αὐτὰ ἤδη ὡς εἰκόνα ἡμῶν αὐτῶν, ὅτε δὲ εἴμεθα ἤδη κεκορεσμένοι τῆς ἡδονῆς ἣν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς, θραύομεν αὐτὰ, ὡς θραύομεν ἀργότερον τὰς φιλίας ἡμῶν καὶ τοὺς ἔρωτας. Εἶνε ἡ πρώτη ἡμῶν ἀγάπη· δι' αὐτῶν δὲ μούμεθα τὰ κατὰ τὸν βίον, καὶ ἔχουσιν ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν ὑπακοὴν σπανίως εὐρισκόμενῃ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Ἀλλὰ ἔρχεται ἡμέρα καθ' ἣν ἡ πολυπραγμοσύνη ἡμῶν δὲν ἀρκεῖται ἤδη εἰς τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν θέλησιν· τότε δὲ ζητοῦμεν νάντικαταστήσωμεν αὐτὰ δι' ἄλλων ἀθυρμάτων, καὶ τούτων ζώντων, αὐτὰ ὑφίστανται ἐνίοτε τὸ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνα τέλος, γινόμενα θύματα τῆς ἡμετέρας ἀδιαφορίας καὶ ὁμότητος. Οὕτως ὁ ἀνθρώπος οὐδέποτε μεταβάλλεται, αὐξήσεις δὲ διατηρεῖ τὴν πολυπραγμοσύνην ἣν εἶχεν ὡς μικρὸς καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐπράξεν διὰ τὰ ἀθύρματα, τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὴν ψυχαγωγίαν, συντρίβει ἐκεῖνους οὐς τὰ πάθη αὐτοῦ συναντῶσι καθ' ὁδὸν ἵνα ἴδῃ «τὸν μηχανισμόν ὁποῦ εἶνε μέσα.»

Αἱ! καὶ δὲν βλέπετε ὅτι ὁ μικρὸς αὐτὸς μηχανισμὸς, ὅστις εἶνε ἐν ταῖς ἀνθρώποις ἡ καρδιά, εἶνε ἐπ' ἴσης ἐν τοῖς ἀθύρμασιν ἡ καρδιά; Δι' αὐτοῦ ζῶσι, κινεῖνται, δι' αὐτοῦ ὑποτάσσονται εἰς τὰς ἡμετέρας ἰδιοτροπίας· ἐνεκεν αὐτοῦ ἐπ' ἴσης ὁμοιάζουσιν εἰς ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς δὲ δι' αὐτοῦ ζῶμεν καὶ θάποθάνωμεν. Ἀφαιρέσατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ καθίσταται παμμεγίστη μηχανὴ ἀδρανῆς, ἀφ' ἧς λείπεται τὰ ἐλαττήρια τὰ κινεῖντα· δὲν τῇ μένει πλέον ἄλλο ἢ νάποιοιμῃ εἰς τὸ χάος, ἐπειδὴ οὐδὲν πλέον θά ἔχη τὸ ἐξεγείρον αὐτὴν καὶ παρρημιῶν.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸν μικρὸν μυστηριώδη μηχανισμόν τῶν πρώτων παιγνιδίων; μεθ' ὁποίας ἀνησυχίας ἐθέτομεν τὸ οὗ ἐκπεπληγμένοι εἰς τὸν τόπον ἐνθα ἐγένετο ἀκουστός ὁ μηχανισμός! Ὁ αὐτὸς ἡμεῖς νὰ διεκδικήσῃ τὸ βλέμμα ἐν τῇ τοῦ ἀθύρματος, ἵνα μάθωμεν τί τρέχει ἐκεῖ μέσα, καὶ ἐνίοτε εἶχομεν περιπαθεστάτην ἐπιθυμίαν νὰ θρασύσωμεν αὐτό. Ἀλλὰ φόβος τις ἀνεμειγνύετο εἰς τὴν ἡμετέραν περιεργίαν· ἐφοβούμεθα κινδυνώδεις ἀποκαλύψεις, καὶ ἐπειτα—ποῖος ἐξέρχεται;—ἡμποροῦσε νὰ γείνη ἐκρηκτικὴ, νὰ μᾶς κτυπήσῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὰς χεῖρας, νὰ ἐκδικηθῇ τέλος διὰ τὴν ἡμετέραν ἀδικησίαν. Καὶ ἀνέπαλλε τότε πάντοτε εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν παλαιὰ τις ἱστορία περὶ παιδίου τιμωρηθέντος διότι ἠθέλησε νὰ μάθῃ ἐν μυστικῶν καὶ ἡ ἀνάμνησις αὐτῆς παρέλυε τὴν ἡμετέραν χεῖρα, ἐτόλμην νὰ κατασκευάσω τὸ ἀθύρμα.

Πῶς μετενοοῦμεν τότε διὰ τὴν ἡμετέραν περιεργίαν! πῶς ἐλυπούμεθα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνοησίαν! Ἐνίοτε μάλιστα ἐχύνομεν ὀλίγα δάκρυα ἐπὶ τῇ τύχῃ τοῦ ἀτυχοῦς ἀθύρματος μετὰ τὴν ὑποκρισίαν ἐκείνην ἧτις συνίστατο εἰς τὸ θρηνεῖν ἐκείνους ὧν προὔξενήσαμεν τὴν συμφορὰν· ἀλλοιμονον! μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχίζομεν πάλιν, καὶ—διὰ τί νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν;—οἱ πλεῖστοι ἡμῶν ἐπανήρχισαν καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον. Δίψα τοῦ ἀγνώστου καταδικάζει ἡμᾶς ἀπαύστως, ἐπισωρεύομεν δ' ἐρείπια ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸν μικρὸν μηχανισμόν καὶ ὅταν ἔχωμεν ἤδη ἀνακαλύψει αὐτὸν λυπούμεθα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν αὐτόν, ὡς καὶ πρότερον.

Ὁ μικρὸς οὗτος μηχανισμός ἐν κεφαλῇ δὲν εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ βίου ἡμῶν ὅλου; Εἶνε τὸ ὄνειρον μετὰ τῶν ζόφων αὐτοῦ, εἶνε ἡ αὐταπάτη μετὰ τῶν ἀδύσων τῆς ἀμφιβολίας, εἶνε ἡ χίμαιρα μετὰ τῶν ἀμυχανῶν τῆς, εἶνε τὸ ἰδεώδες, ὁ ἔρως, ἡ εὐτυχία. Καθίσταται τὸ βασανιστήριον τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, ἕως δὲν ἀποσπάσωμεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ μυστηρίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου κρύπτεται, καὶ ὅτε τέλος κρατοῦμεν αὐτὸ ἐν ταῖς χερσὶ καταλαμβανόμεθα ὑπὸ θλίψεως εὐρίσκον-

τες αὐτὸ οὕτω μικρὸν ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ ὕψος ὅπερ παρῆγεν αὐτῷ ἡ ἡμετέρα ὀνειροπόλησις. Τοιοῦτος ὁ νόμος τῆς φύσεως. Πρὸς τί αἱ ἀντεγκλήσεις; ἀρχόμεθα μὲν ἀπὸ τῶν παιγνιδίων, τελευτῶμεν δ' εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ κατὰ βάθος εἶνε πάντοτε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, καὶ ταῦτα διαρκοῦσι μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ θάνατος μᾶς ἀφίνει καὶ αὐτὸς νὰ πέσωμεν εἰς τὴν γῆν, ἵνα ἴδῃ καὶ ἐκεῖνος τὸν μικρὸν μηχανισμόν ὅστις ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν.

Ἀλλὰ τὰ ἀθύρματα ἔχουσι περισσοτέραν φιλοσοφίαν παρ' ἡμᾶς· δὲν εἶνε ὄντα συλλογίζομενα. Ὑποκύπτουσιν ἄνευ φόβου εἰς τοὺς μικροὺς αὐτῶν δημίους καὶ οὐδὲν ὑπάρχει θαυμασιώτερον τοῦ γαληνίου αὐτῶν ἥτους. Τὰ ἀγριώτατα αὐτῶν φαίνονται τρυφεραίνόμενα ἐν ταῖς βεβήλαις χερσὶν αἰτινες ἀπτονται αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ τρομερὸς διάβολος τῶν ἐξαφνιστικῶν πυξίδων πραῦνεται τόσον ὥστε νὰ φαίνεται ἐντελὴς ἀθῶος.

Καὶ ὅμως ὁ θεὸς ἐξέρχεται ἀνὰ τὰ ἄλλα ἀθύρματα δὲν τὸν φοβοῦνται! Εἶνε ὁ τρόμος τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν κόσμου καὶ ἡ σκιά τοῦ πλανᾶται ἐπὶ τὰς κούκλας ὡς ἡ ἀπειλή τῆς αἰωνίου κολάσεως. Καὶ ὅμως παρατηρήσατέ τον, ὅσον εἶνε ἄγριος ὅταν εὐρίσκηται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁμοίων του, τόσον εἶνε διάβολος μόνον ἐπ' ἀστεϊότητι ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν νηπίων. Ἐστὶ βέβαιον ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν μακρὰν φρίσσουσαν γενεαὶδα ἣν φέρει καὶ ἧτις ἐμποδίζει τὰ παιδία νὰ τὸν σφίγγωσιν ἐπὶ τῶν δροσερῶν αὐτῶν παρειῶν.

Ἐγὼ δὲ ὅσῳ γηράσκω τόσῳ μᾶλλον εὐφραίνομαι ἀνερχόμενος εἰς τοὺς χρόνους ὅτε εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ δισχεδάζω μὲ τὰ θύρματά μου. Ἦσαν οἱ καλοὶ χρόνοι· δι' ἐν μόνον λυπούμαι, ὅτι παρήλθον τόσον ταχέως.

Συνεζῶμεν ἐν ἀρίστῃ ὁμονοίᾳ ἐγὼ καὶ οἱ πολισινέλοι μου· ἀλήθεια ἐσπαζὼν καμπόσους δεξιὰς, ἀριστερὰς, ἀλλ' ἐπεδυσίλευον ἐπειτα εἰς αὐτοὺς τόσῃ ἀγάπῃν ὥστε δὲν μοι φαίνεται νὰ τα εἶχον μαζί μου.

Ἐκτοτε διεσκέδασα μὲ ἄλλα παιγνίδια, ἐγνώρισα ἄλλα ἀθύρματα· ἴσως ἐξέθεσα μερικὰ, καὶ αὐτὰ δὲν ἐσυγχώρησαν μ' εὐκολίαν ὡς τὰ ληθῆ ἀθύρματα, τὰ ὁποῖα εἶνε ἀμνηστικά· αὐτὰ εἶνε ἡ διαφορὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Ἦγάπησα πολὺ τοὺς μικροὺς μολυβδίνους στρατιώτας, τὰ κτήνη ἐν ταῖς μάνδραις, τοὺς λαγῶους τοὺς κρούοντας τὸ τύμπανον, τὰς ἀρ-

1. Ὁ μεταφραστὴς δὲν ἀγνοεῖ ὅτι μεταφράζομεν σημεῖον πλαγίον ας τὰς ρουπέες. Ἀλλ' ὅς τῳ συγχωρηθῇ νὰ ὀνομάσῃ αὐτὰς κούκλας, ὡς ἡ παιδικὴ κόρη ἡ παίζουσα μετ' αὐτῶν. Δὲν θέλομεν νὰ καταστρέψωμεν διὰ τῆς ψυχρᾶς πλαγίον ας τὴν ποιήσιν τῆς κούκλας ἐν διατριβῇ θερμῶς ὑπερμαχούσῃ τῶν ἀπλῶν ἀλλὰ ποιητικῶν ἀθύρματων τοῦ παρελθόντος. **

κτους τὰς ὀρχουμένας, τὰ νευρόσπαστα. Πρὸς ταῦτα μάλιστα διετήρησα παλαιὰν συμπάθειαν, ἀλλ' ἐνασμενίζω εἰς τὸ νὰ μελετῶ αὐτὰ μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ κόσμος δὲν εἶνε, τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, ἀγορὰ παιγνιδίων καὶ δὲν βλέπει τις ἐν αὐτῷ, ὡς παρὰ τῷ ἀθυρματοπώλῃ, μίμους, πολισινέλους, κούκλας ἐκ κηροῦ, καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν διάβολον τὸν ἐξαφνιστικὸν ὅστις μὰ τὴν ἀλήθειαν κάπως ὁμοιάζει τὴν μοῖραν; Κρόταλα, περιουσία, ἀθύρματα, ἰδιοτροπία δὲν εἶνε τὰ αὐτὰ πράγματα, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὑπάρχει πάντοτε εἰς τὰ ἀθύρματα, μεθ' ὧν παίζουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὀλίγον τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος; Πολὺ ἄχυρον, πολλὴ γόλα, πολλὰ πέταλα, πολὺς ψευδόχρυσος καὶ ἐν τῷ ἀθύρματι καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ κάτωθεν πίτυρα, μεμβράναι καὶ ναστόχαρτον. Ἴδου τί διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ἀθύρματα, ἀλλὰ τὸ μάθημα τοῦτο λησμονοῦμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸν βίον.

Δὲν εἶμαι πολὺ γέρων καὶ ὅμως εἶδα ἐπερχόμενας πολλὰς γενεὰς ἀθύρματων. Κατὰ πρῶτον, ὅτε ἦμην παιδίον, δὲν ἐγνώριζεν ὁ κόσμος οὔτε τὰς κούκλας τὰς διαλυομένας εἰς τεσσαρακονταεξήμερη, οὔτε τὰς αἰθούσας ἐνθα τελοῦμεν χοροὺς, οὔτε τοὺς δρομικοὺς ἀγῶνας ἐκ ποδηλάτων. Τὰ παιγνίδια ἦσαν πολὺ ἀπλούστερα· τὴν εὐτυχίαν μου ἀπετίλει ἐπὶ μακρὸν χρόνον λεωφορεῖον ἔχον μακρυνὴν μόλις συγγένειαν μὲ τοὺς σημερινούς τροχιοδρόμους, αἱ δὲ κόραι εὐχαριστοῦντο μὲ κούκλας ἐχούσας κεφαλὴν ξυλίνην καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου κόμην ἐξ ὀλίγου κιτρίνου στυπείου ἐξασμένου.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τότε, ἀνὰ τὰ ἀθύρματα ἦσαν ἀπλᾶ, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἐπ' ἴσης ἀπλούστεροι ἢ τὸ νῦν. Δὲν ὑπῆρχεν ἡ κολλυβιστικὴ ἐκείνη ἐπίδειξις, ἧτις κατέστη τὸ τρέχον νόμισμα τῶν ἡθῶν ἡμῶν, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνεθύνοντο ἀπλῶς ὡς αἱ κούκλαι. Τώρα, ἄχ, τώρα εἶνε σχεδὸν ἐπ' ἴσης δύσκολον νὰγοράσῃ τις κούκλαν ὅσον τὸ νὰ ἐκλέξῃ τις γυναῖκα· ἀμφότεραι στοιχίζουσι τὰ μαλλοκέφαλά μας.

Ἰδέτε κατὰ τὰς ὁδοὺς παρελαυνούσας τὰς κορασίδας, τὸν σπόρον τοῦτον γυναικείων τῆς αὔριον· δὲν ἔχουσι πλέον ἡλικίαν. Εἶνε ἡδὴ γυναῖκες τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸ σχῆμα· βαδίζουσιν ἔχουσαι τὸ στῆθος προτεταμένον, μὲ ἀκκιτισμοὺς πετακτοὺς, σκορπίζουσι βλέμματα ἱταμὰ θωπεύοντα τὰ πλῆθη καὶ βαίνουσι κατὰ κόσμον.

Οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ μετὰ τῶν αὐτῶν καὶ τῶν κούκλῶν τῶν· φαίνεται δὲ μᾶλλον ὅτι ἐχρησίμευσαν εἰς ἐκείνας ἀντὶ ὑποδείγματος, διότι ἀμφότεραι ἔχουσι τὸ παράδοξον θελήτρον τοῦ ἐπιτετηδευμένου. Φέρουσι τὴν κόμην ἐν δικτύῳ ἢ βοστρυχῶδι ἢ καταβιδάζουσιν αὐτὴν οὐλότριχα ἕως τῶν ὀφθαλμῶν, ἔχουσι τὸ αὐτὸ

μειδιάμα, τὸ αὐτὸ βλέμμα, τὴν αὐτὴν προκλητικὴν γλυκύτητα, εἶνε ἀμφότεραι πεφορτωμέναι ἐνδυμάτων, ἔχουσι τέλος ἀμφότεραι τρόπον τινὰ κυνικὸν λίαν εὐδοκιμοῦντα ἐν ταῖς ὁμηγύρεσι τῶν αἰθουσῶν. Τὸ κακὸν φθάνει μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε δὲν εἶνε πάντοτε περισσότερον κοῦκλα ἐκείνη τὴν ὁποίαν νομίζομεν.

Πόσον ἀπέχουσι ταῦτα ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς αἱ κορασίδες ἐφόρουσαν κοντὰ μισοφοράκια καὶ περισκελίδας μακρὰς, ὁμοιάζουσαι πρὸς οἶνοδότιδας τοῦ στρατοῦ, καὶ περιῆγον ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν κούκλας κουκουλωμένας, ὡς αὐταί, μὲ μεγάλους ἀχυρίνους πέλους. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπλότητος· κοῦκλαι καὶ κορασίδες ἐφαινοντο διηνεκῶς τρομασμένα καὶ ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν κηλίδαν ἀπὸ καθαρᾶς μίλτου ἧτις ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῶν κούκλῶν, ὡς τὸ σύμβολον τῆς ἀθωότητος ἧτις ἦτο κοινὴ εἰς αὐτὰς τε καὶ τὰς κορασίδας.

Σήμερον αἱ κοῦκλαι ἔχουσι τὸν βερὺν τρόπον τῶν μεγάλων, εἶνε μᾶλλον ὠχραὶ ἢ ἐρυθραὶ· τότε μόνον θὰ ἠδύναντο νὰ ἐρυθρίωσιν ἀκόμη ἀνὰ τὰς ὠνόμαζέ τις μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα τῶν ἀδελφῶν τῶν, ἀνὰ πεκάλει αὐτὰς κούκλας ὡς καὶ ἐκείνας τοῦ παλαιοῦ χρόνου. Εἰς τὴν καλλονὴν αὐτῶν ἀναμίγνυται σκιά τις ἀπογοητεύσεως, φαίνονται δὲ πᾶσαι θρηνοῦσαι τὰς διαλυθείσας αὐτῶν ὀνειροπολήσεις. Καὶ ὅμως διὰ τὴν ματαιότητα αὐτῶν οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐποχὴ μεγαλειτέρας λατρείας· τὰς μεταχειρίζονται ὡς εἰδῶλα, ζῶσι βίον μεγάλων κυριῶν, κούκλα δὲ τις μὴ κεκτημένη ἀληθῆ τρίχα πτα θεωρεῖται κούκλα κοινή.

Ἀντὶ σώματος ὀγκώδους, ἐνθα τὰ μέλη μόλις διεκρίνοντο ὑποδηλούμενα, ἔχουσι σήμερον δέρμα ἐρυθρόλευκον, εὐτραφές καὶ ἐπιτηδευόμενον τὴν ἀληθῆ ζωὴν. Τὰ γόνατα εἶνε ἀριστα δεδηλωμένα, αἱ ὠλένας εἶνε στρογγύλαι καὶ μαλακαί, εἰς δὲ τὸν λάρυγγα ὑπάρχει ἀρχὴ ἐξοχῆς πρὸς τὰ ἐμπρός. Κύριος οἶδε ποῦ θὰ σταματήσῃ ἡ ἀπομίμησις!

Εἶνε λίαν δυσχερὲς νὰ μὴ γείνωμεν σοβαροὶ πραγματευόμενοι τὰ σπουδαῖα ταῦτα ζητήματα. Ἀληθῶς ὁπισθεν τῆς κούκλας πρόπει νὰ ἴδωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἀκολουθεῖ καὶ ἐκείνη τὴν τάσιν ἡμῶν πρὸς τὴν ἀκριβείαν καὶ εἶνε φυσιοσκόπος, κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς τρόπον, ὡς ἡ μυθιστορία καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἐχει ἡδὴ μέλη, ἔχει τὸ χρῶμα καὶ τὰς στάσεις τοῦ ζῶντος σώματος, βαδίζει, κάθεται, ἀνοίγει τὰς ἀγκάλας καὶ τὰ σκέλη· φορεῖ ἀληθεῖς κνημίδας ἐντὸς ἀληθῶν ὑποδημάτων. Φορεῖ κατὰσάρκα χιτῶνα ἀληθῆ· εἰς τὰς χεῖρας ἔχει χειρόκτια ἀληθῆ. Περιμεινᾶτε καὶ θὰ ἴδητε ὅτι θὰ εὕρῃ τρόπον νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὁμοιότητα.

Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας οἷος ἀγὼν τῆς φαντασίας ἀπηρεῖτο ἡ ἀναγνωρισθῇ ἢ προσποιήσῃ τῆς ἀν-

θρωπότητος ἐν τῇ κούκλᾳ τοῦ παρελθόντος! *Η-
το ἐγκεκορδωμένη ἐν ἀπαισίῳ ἰοχρόῳ δέρματι,
διερραμμένη ἄνωθεν ἕως κάτω διὰ χονδρῆς φαιᾶς
κλωστῆς καὶ ἔφερε τολύπας δίκην χειρῶν καὶ
ποδῶν. Αἱ χεῖρες ἦσαν χονδροειδεῖς καὶ ἀκαλ-
λεῖς οἷονεῖ ἡρωτηριασμένοι, ὁμοίως καὶ οἱ πό-
δες, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐκρατεῖτο ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ
τῆς κόλλας τῶν ξυλουργῶν ἧτις καὶ εἶχε διαρ-
ρεύσει ἀπανταχόθεν. Ἡδυνάτει καὶ νὰ σταθῇ
ὀρθία καὶ νὰ καθίσῃ, δὲν εἶχεν οὔτε ῥάχιν οὔτε
στῆθος, οὔτε καλὸν οὔτε ἀνάστροφον μέρος. Ὡ-
μοῖαζε πρὸς ὃν ζῶν ὅσον ξυλοπέδιλον πρὸς δέν-
δρον.

Καὶ ὅμως συνετέλει εἰς τὴν χαρὰν τῶν ἀδελ-
φῶν ἡμῶν ὅσον καὶ αἱ ὠραῖαι ἐναρθροὶ κοῦκλαι
συντελοῦσι σήμερον εἰς τὴν χαρὰν τῶν θυγατέ-
ρων ἡμῶν. Διότι ἐκεῖναι ἐδάνειζον εἰς τὰς κού-
κλας τὴν ζωὴν ἧς αὐταὶ ἐστεροῦντο διὰ τῆς πολ-
λῆς ἀγάπης κατ'ὧρον νὰ ζωογονήσωσι τὸ προ-
σωπεῖον αὐτῶν δι' ὀλίγου πάθους ἀνθρωπίνου καὶ
οὕτως ἐκεῖναι ἠδύναντο τοῦλάχιστον νὰ καλέ-
σωσι μετὰ πεποιθήσεως κόρην αὐτῶν τὸ ἄ-
μορφον ὃν ὅπερ ἀπέκτα ζωὴν δι' αὐτῶν μόνων.

Ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ ὑπῆρχε ποιά τις διαπαι-
δαγωγία τοῦ αἰσθήματος, ἣν δὲν δύναμαι νὰ
συλλογισθῶ ἄνευ μελαγχολίας· τότε ἐχρειάζετο
νὰ ἐξεύρη τις τὴν τέχνην τοῦ ἀγαπᾶν, αἱ δὲ ἄ-
σχημοὶ κοῦκλαι ἦσαν πρακτικὴ γύμνασις διὰ
τὴν καρδίαν. Ἀγαπῶμεν τοὺς ἀγαπώμενους τό-
σον καλλίτερον ὅσον ἡ ἀγάπη αὐτῶν εἶνε δυσκα-
ρεστοτέρα, ὀλίγος δὲ καταναγκασμὸς ἐπιφέρει
πάντοτε πλειότεραν τιμὴν εἰς τὰ πράγματα.
Τίς τῶν θαυμασίων κοινῶν τῶν συνήθων σήμε-
ρον δὲν θὰ ἐφείλκε εὐθὺς ἀμέσως τὴν ἀγάπην
τοῦ πρώτου τυχόντος; Κατὰ πρότον μὲν θερα-
πεύουσι τὴν ματαιοφροσύνην, καὶ τοῦτο εἶνε κάτι
τι σπουδαῖον, καὶ δι' αὐτὸ ἀγαπῶμεν αὐτὰς ἀ-
μέσως, φροντίζοντες καὶ ἡμῶν καὶ τῆς παρὰ τῶν
ἄλλων δόξης.

Ἐπειτα δὲ εἶνε ἐκ σμάλτου, ἔχει τὸ πρόσω-
πον ἀνθρώπου ὑπὸ ὑγιείας καὶ ἀγλαίας, ἔχει ὄψιν
εὐτυχίας, ἀγαπῶμεν δ' εὐκόλως τὸ εὐτυχὲς καὶ
ὠραῖον. Εἶνε λοιπὸν τὸ ἐναντίον τῆς ἄλλης, ἐ-
πειδὴ ἐκεῖνη μὲν ἐγύμναζε τὴν καρδίαν εἰς τὴν
ἀγάπην, αὕτη δὲ τὸ ἔμπαινον γυμνάζει τὴν καρ-
δίαν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν, ἀγαπώμενη μὲν ταχέως,
ἀλλὰ καὶ ταχέως λησμονομένη.

* * *
Ἄλλ' ὅμως δὲν ὑπεραπολογούμεαι τῶν παρελ-
θόντων χρόνων, ἀγαπῶν καθ' ὑπερβολὴν τοὺς
χρόνους τοὺς παρόντας. Ἀγαπῶ τοῦ παρόντος
τὰς μανίας, τὰ πάθη, τοὺς πυρετοὺς, τὸ ἰδεῶ-
δες τὸ περίεργον καὶ τεταραγμένον. Ἀγαπῶ ἐν
τῷ παρόντι τὴν ἔρευναν τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐ-
νόητος ἐν τοῖς πράγμασι, τὴν τάσιν τῆς ἀκρι-
βείας μέχρι τῶν ἐσχάτων, τὰ βιβλία αὐτοῦ ἄ-
τινα εἶνε οἷονεῖ ἀναγραφὰ δικαστικῶν ἀντεγ-

κλήσεων, τὰς κούκλας αὐτοῦ αἵτινες εἶνε σύν-
θετοι ὡς τὸ πρότυπον τὸ ζῶν. Ἄλλ' ἐνθυμού-
μαι τὰς μακρὰς ἡμῶν ὄνειροπολήσεις ἐνώπιον
τῶν ἀθυρμάτων τῆς παιδικῆς ἡμῶν ἡλικίας καὶ
μένω συγκινημένος διὰ τὸ παράδοξον αὐτῶν.

Ὑπάρχουσι τὴν σήμερον πλεῖστοι ἐφευρέσεις
ἀθυρμάτων ἀποτετιομένων εἰς τὴν διάνοιαν. Κα-
λοῦνται ἀθύσματα καίτοι εἶνε ἄξια μᾶλλον τοῦ
ὀνόματος ἀσκήσεων. Εἶνε λίαν ἀρμόδια εἰς μόρ-
φωσιν μικρῶν μηχανικῶν, μικρῶν κτισματοδό-
μων, μικρῶν μαθηματικῶν καὶ φέρουσι τὴν σρα-
γίδα τοῦ πνεύματος ἡμῶν τοῦ κατεχομένου ὑπὸ
τοῦ πάθους τῆς ἐπιστήμης.

Τὴν σήμερον δὲν ἔχομεν σχεδὸν πλέον τὸν
καιρὸν νὰ εἴμεθα μικρὰ παιδία καὶ γινόμεθα μι-
κροὶ ἄνδρες πρὶν ἢ γείνωμεν ἄνδρες. Ὁ αἰὼν ἡ-
μῶν ὅλος κατέχεται ὑπὸ πρωτόμότητος ἀπεριο-
ρίστου· δὲν ὑπάρχουσι πλέον διαστήματα, διερ-
χόμεθα δὲ αὐτὰ ταχύτατα ὡς ἀπὸ ἐνὸς σταθ-
μοῦ καὶ ἔχομεν ἐν ἡμῖν μηχανὴν ἀτμοκίνητον
ἧτις παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν ταχύτητα ἀμαξο-
στοιχίας γοργῆς.

Εἰς τὴν ἀκάθεκτον ταύτην ταχυεργίαν ἀντι-
στοιχεῖ τὸ νεώτερον ἄθυρμα· εἶνε ἀκριβὲς, ἐναρ-
γὲς, ὠρισμένον ὡς τύπος μαθηματικῆς, βατίζε-
ται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς φυ-
σικῆς, εἶνε ὑπολογισμὸς καὶ ἐνέργεια τοῦ ἐγκε-
φάλου, ἔχει τὴν ψυχρότητα προβλήματος μαθη-
ματικοῦ· ἐξηγεῖται διὰ τοῦ Α+Β. Εἶνε κατε-
σκευασμένον ὑπὸ σοφῶν.

Θὰ ἔλθῃ χρόνος καθ' ὃν παιδάρια δωδεκαέτη-
θὰ θερμαίνωσιν αὐταῖς χερσὶν ἀληθεῖς μηχανὰς
ἀτμοκινήτους, θὰ στρώνωσιν ἀληθεῖς ὁδοὺς σι-
δηροδρόμων, θὰ κατασκευάζωσι μεταλλουργικὰ
μικροτεχνήματα, καὶ θὰ ἴδωμεν ἐν ταῖς οἰκίαις
ἡμῶν ἐν ἐνεργείᾳ μικρὰ μεταλλεῖα μετὰ μηχαν-
ῶν ἐχουσῶν δύναμιν ἡμίτερος ἱππαρίου. Οὐδὲν
ὑπάρχει ἐν τούτοις τὸ ἐπίφογον· τοιαύτη εἶνε
τῶν πραγμάτων ἡ πορεία. Ἡμεῖς δὲ οἱ ζήτοῦν-
τες ἡσυχίαν πρὸς ἐργασίαν, ὀκναθόμεναι εἰς τὸ ὑ-
περῶν διὰ νὰ εἴμεθα πλησιέστερον εἰς ἡμᾶς αὐ-
τοὺς καὶ ἀπώτερον τῶν ἡμετέρων τέκνων, κατα-
στάντων ἰσχυροτέρων ἡμῶν.

Ἀλλὰ θεῖα χάρις δὲν ἐφθάσαμεν ἀκόμη ἔως
ἐκεῖ. Ὁ πολισινέλος καὶ ὁ ἀρλεκίνος εἶνε ἐτι ἐν
τοῖς ζῶσι καὶ δὲν ἔπαυσεν ὁ κόσμος ἀγοράζων
ζωοτροφεία, κιβωτοὺς τοῦ Νῶε, μικροὺς στρα-
τιώτας μολυβδίνους, νευρόσπαστα, τροχοδάκτυ-
κούς καὶ μαγειρικὰ σκεύη ἐκ λευκοσιδήρου.
Ὑπάρχουσιν ἐτι λαγφοὶ κρούοντες τὸ τύμπανον,
ἄρκοι ὀρχούμεναι καὶ τυμπανίζουσαι, γαλαῖ
στρεφόμεναι πρὸς τὴν οὐρὰν τῶν, ἄλογα ξύλινα
τρέχοντα ἀπὸ ρυτῆρος, κυνάρια ὀπλοφοροῦντα
καὶ ὄνοι με δμματοῦδ' ἀλῖα καθηγητῶν· ὑπάρχου-
σιν ἀκόμη ὄφεις φολιδωτοὶ, βάρτραχοι πηδῶντες
εἰς τὸν ἀέρα, λέοντες με κεφαλὴν μόσχου, μό-
σχοι ὁμοιάζοντες πρὸς τίγρεις, ἀλώπεκες ἰο-

χροὶ, πάνθηρες κυανοὶ καὶ καμηλοπαρδάλεις
πορφυραὶ. Ἐξακολουθεῖ ἐτι ὁ μυλωθρὸς μένων
ἀκίνητος ἐξωθεν τοῦ μύλου του, ὁ στρατιώτης
ἐξακολουθεῖ φρουρῶν παρὰ τὴν πύλιν τῆς φυ-
λακῆς, ἐξακολουθεῖ ἡ μυστηριώδης γυνὴ ἐξερ-
χομένη καθ' ἑκάστον δέκατον λεπτόν εἰς τὸν ἐ-
ξώστην τῆς· ὁ φιλόμουσος πίθηκος ἐξακολουθεῖ
παίζων τὸν βαρύαυλον καὶ ὑψὼν μὲν τὴν κεφα-
λὴν, περιστρέφων δὲ τοὺς ὀφθαλμούς, τέλος ὁ μι-
κρὸς μῦς ὁ ἀρμολόμενος διὰ κλειδὸς ἐξακολου-
θεῖ ἐκκινῶν εἰς τὰ τέσσαρα καθ' ἡν στιγμὴν δέν το
περιμένομεν.

Ἐχομεν ἀκόμη τὸν πρῶτον χωροφύλακα τὸν
ἀνοίγοντα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰς ὑπερμε-
γέθεις αὐτοῦ σιαγόνας καὶ καταβροχθίζοντα
μικρὸν γάλλον στρατιώτην, πάντοτε τὸν αὐτόν.
Ἐχομεν τὸν μάγον τὸν φοροῦντα πῖλον ἀκιδω-
τὸν καὶ ὑψοῦντα τὴν ῥάβδον αὐτοῦ πρὸς τοὺς
ἀστέρας. Ἐχομεν τὸν θαυματοποιὸν τὸν τινάσ-
σοντα εἰς τὸν ἀέρα χαλκᾶς σφαίρας, ἔχομεν τὸ
τύμπανον τὸ κροῦον τὸ ἐμβατήριον, ἔχομεν ἀ-
κόμη τὸν μουσικὸν τὸν κτυποῦντα κατ' ἄλ-
λῃων τὰ τύμπανα, τὴν γυναῖκα τὴν καθημέ-
νην ἐπὶ τοῦ ὄνου μεταξὺ τῶν δύο καλῶν, τὴν
οἰνοδότιν μετὰ τοῦ βαρελίου τῆς, τὸν τροχι-
στὴν κατοῦντα διὰ τοῦ ποδὸς τὸν τροχόν του,
τὸν σιδηροδρόμον τὸν περιτρέχοντα δις τὴν
τράπεζαν, τὰς τρεῖς ὀρνίθας τῆς ποιμενίδος τὰς
κρωζούσας καὶ κινουμένας διὰ μικροῦ στροφά-
λου, τὸ θέατρον τῶν νευροσπαστῶν, τὸν караγ-
κίτζην κτλ.

Ἀναγνωρίζω ἐν τούτοις πᾶσιν ἀκόμη τὴν ἐν
μικρῷ ἀνθρωπότητι ἐκείνῃν ἧτις ἀπετέλεσε
τὴν χαρὰν τῆς νεότητος ἡμῶν. Εἶνε εὐχαριστο-
τέρα τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος· τοῦλάχιστον δὲν
προξενεῖ τὴν ῥοὴν δακρύων. Μοὶ φαίνεται ὅτι
βλέπω αὐτὴν ἐξαπλουμένην ἀκόμη, ὡς κατὰ
τὰς ὠραίας ἡμέρας τῆς δεκαετοῦς ἡμῶν ἡλι-
κίας, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν καταστημάτων μετὰ τοῦ
ψευδοχρύσου αὐτῆς, τῶν ὀλοσηρικῶν, τῶν ἀντι-
κτῶν χρωμάτων, τῆς αἴγλης τῆς ἀπιθάνου· ἀλλ'
αἴφνης ἡ ὠραία ὀπτασία περιβάλλεται ὑπὸ σκιᾶς
καὶ ἀπόλλυται κατ' ὀλίγον ἐν ἀπόπτῳ.

— Κουκοῦ, κρώζει τὸ ὠρολόγιον.

Καὶ ἐγὼ ἀριθμῶ τὰ ἔτη τὰ ἤδη παρελθόντα·
Ἐν, δύο, τρία, δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα.
Ἡδὴ!

Γινώμαι καὶ σκέψεις ἠθικαὶ τοῦ δουκὸς

ΔΕ-ΛΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ

[Μετάφρασις Γ. Ζωχιού.]

66.

Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος κανονίζει τῶν συμπε-
ρόντων αὐτοῦ τοὺς βαθμούς, διεξάγει δὲ αὐτὰ
κατὰ τὴν σειρὰν τὴν πρέπουσαν. Ἄλλ' ἡ ἀ-
πληστία αὐτοῦ πολλάκις διαταράσσει τὴν τά-
ξιν αὐτῶν, ἐξελαύνουσα αὐτὸν ἐπὶ ἔργα πολλὰ

διὰ μιᾶς. Τρέχων δὲ προθύμως κατόπιν τῶν
μικροῦ λόγου ἀξίων, ἀποτυγχάνει τῶν περι-
σπουδάστων.

67.

Τὸ μὲν σῶμα περικοσμεῖ ἡ χάρις ἡ ἀφελής,
τὸν δὲ νοῦν τοῦ καλοῦ ἡ αἰσθησις.

68.

Δύσκολον εἶναι νὰ ὀρίσῃ τις, τί ἐστὶν ἔρως·
ἰδοὺ ὅμως τί περὶ αὐτοῦ δύναται τις νὰ εἴπῃ·
Ὁ ἔρως, τῆς μὲν ψυχῆς, πάθος εἶναι τυραννι-
κόν· ὡς πρὸς τὸν νοῦν δὲ, ἀμοιβαία εἶναι στερ-
γομένων συμπάθεια· ἂν δὲ ὡς πρὸς τὸ σῶμα
ἐξετάσῃ τις αὐτόν, ἀπόκρυφος εἶναι καὶ γλυκύ-
θυμος πόθος ἀπολαύσεως τοῦ ἀγαπωμένου προ-
σώπου, μετὰ πολλὰς ἀρρήτους περιπετειᾶς.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἐπιγράμματα Ἰακωβάκη Ρέζου τοῦ Νερούλου.

Εἰς ἱατρον

Αὐτὸς ὅπου τ' ἀνθρώπινον δολοφονοῦσε γένος,
ὁ ἱατρὸς Γεώργιος ἐδῶ εἶναι θαμμένος.
Φυλάξου, μὴ τὸν δέχῃςαι 'ς τὸν Ἄδην, Περσεφόνη·
εἶν' ἱκανὸς καὶ τοὺς νεκροὺς νὰ ξαναθανάτωγῃ.

Εἰς ἀδελφόν

Ὁ πηγαδόστομος Ραζῆς, τῶν τραπέζων ὁ γλάρος,
ἀφ' οὗ τὸν κόσμον ἔχαψε, τὸν ἔχαψεν ὁ χάρος.

Εἰς ἐμπορον

Τὸ δεῖνα πρᾶγμα ποῖαν τιμὴν 'ς τὴν δαίνα πόλιν ἔχει,
Πόσο τὸ δεῖνα νόμισμα 'ς τὸν δαίνα τόπον τρέχει·
Αὐτὰ σὺ πάντα φροντίζεις, αὐτὰ σὺ ἐξήτοῦσες,
Πλὴν τί πρᾶγμα ἔχει τιμὴ 'ς τὸν Ἄδην δὲν βρωτοῦσες.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * * Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἠδύναντο νὰ διορθωθῇ
ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά του, ἂν δὲν ἐφρόνει αὐτὰ
ὡς προτερήματα.

* * * Ὁ πολὺ ἐλπίσας γνωρίζει νὰ φοβῇται.

* * * Ἡ ἡδονὴ προϋποτίθησι πόνον, καὶ ἡ εὐ-
δαιμονία ἐκπλήρωσιν καθήκοντος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἐκ τίνος γαλλικῆς ἐφημερίδος ἐραυρίζο-
μεθα τὰς ἐπομένους περιέργους ἀμα δὲ καὶ ἀξίας
λόγου εἰδήσεις περὶ τῶν ἁγγλῶν ἀμαξηλατῶν·

Ἡ τιμὴ τῶν ἀγοραίων ἀμαξῶν ὑπολογίζεται
κατὰ μίλια, τοῦ μιλίου ἰσοδυναμοῦντος πρὸς
1609 μέτρα καὶ τιμωμένου πρὸς 6 πέννας,
ἥτοι 60 λεπτά. Δύναται δὲ τις νὰ τὰς ἐνοικιάσῃ
καὶ καθ' ὥραν 2 1/2 φράγκα τὴν ὥραν, ἀλλὰ
τοῦτο σπανίως γίνεται ἐν Λονδίῳ καὶ μόνον οἱ
παρεπιδημοῦντες ξένοι καταφεύγουσιν εἰς τὴν
ὥραν, ἀποφεύγοντες οὕτω τὰς ἐκ τῶν ὑπολογι-
σμῶν τῶν ἀποστάσεων δυσχερείας. Ἀλλὰ μὴ
νομίσῃ τις ὅτι κερδαίνουν τιποτε. Οὐχί! Διότι
οἱ ἀμαξηλάται περιφέρουσι τοὺς ἐπιβάτας τῶν
ἐν τῷ αὐτῷ κύκλῳ βραδέως βαδίζόντων τῶν
ἱππῶν, καὶ διανύοντες ἐν μιᾷ ὅλῃ ὥρᾳ διά-
στημα μολὶς δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας. Ἀφ' οὗ

φθάσης εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἐὰν μὲν θέλῃς νὰ κρατήσης τὴν ἄμαξαν λέγεις ἀπλῶς εἰς τὸν ἁμαξηλάτην νὰ ἀναμῇ καὶ ἡ τιμὴ τῆς διαμονῆς εἶνε 6 πένναι (60 λεπτά) τὸ τέταρτον τῆς ὥρας. Ὁ ἁμαξηλάτης οὐδόλως ἀντιλέγει. Ἀναβαίνεις ἄλιν εἰς τὴν ἄμαξαν, μεταβαίνεις εἰς ἑτέραν οἰκίαν, καταβαίνεις, ὁ ἁμαξηλάτης ἀναμένει καὶ ἄλιν ἀναβαίνεις, ὑπολογιζομένης πάντοτε τῆς τιμῆς τοῦ μὲν δρόμου 60 λεπτά τὸ μίλιον, τῆς δὲ διαμονῆς 60 λεπτά τὸ $1\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσι καλῶς. Ἀλλ' ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς πληρωμῆς καὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς δαπανηθείσης ὥρας τότε ἴσα ἴσα ἄρχονται αἱ δυσκολίαι. Καὶ αἱ μὲν ὥραι τῆς διαμονῆς εὐκόλως προσδιορίζονται, ἀλλ' εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν διανυθέντων μιλίων θαυμάζεις ἀκούων αἴφνης ὅτι διήνυσες ἐφ' ἁμάξης τέσσαρας ἢ πέντε λεύγας, ὅ ἐστι δώδεκα ἢ δεκαπέντε χιλιόμετρα (περὶ τὰς τρεῖς ὥρας)· ἐὰν δὲ μάλιστα ὁ ἁμαξηλάτης ἐννοήσῃ ὅτι ὁ ἐπιβάτης του εἶνε τις ἐπαρχιώτης, τὰ χιλιόμετρα προστίθενται ἐπ' ἄλλα μετὰ καταπληκτικῆς εὐκολίας καὶ ταχύτητος. Περιττὴ δὲ καὶ εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ οἷα δῆποτε συζητήσεις, διότι ὁ ἁμαξηλάτης σοὶ ἀποδεικνύει φῶς φανερά ὅτι πρὸς χάριν σου παραβλέπει καὶ ὀλίγον, ἐν ᾧ σὺ ἐξ αὐτῶν τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου πραγμάτων ἐννοεῖς κάλλιστα ὅτι ἀναιδέστατα σὲ κατακλέπτει.

Ἰνα δὲ ἀπαλλαγῇς τῶν συζητήσεων καὶ διαπληκτισμῶν πληρόνεις καὶ ζητεῖς παρὰ τοῦ ἁμαξηλάτου νὰ σοὶ δώσῃ τὸν ἀριθμὸν του· ἐκεῖνος δὲ μετὰ χαρᾶς ὑπακούει, διότι ἐκ πείρας γινώσκει ὅτι δὲν θὰ λάβῃς τὸν κόπον νὰ πορευθῇς εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἀστυνομίας ἵνα ἀκριβῶς ἐρωτήσῃ καὶ μάθῃς πόσον εἶνε τὸ διανυθὲν διάστημα καὶ πόσον ἔπρεπε νὰ πληρωθῇς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀποφασίσῃς νὰ παραπονεθῇς θὰ τὸν καταμηνύσῃς ἀπλῶς ἀπαιτῶν ἵνα σοὶ ἀποδώσῃ ὅτι παρὰ τὸ πρέπον παρὰ σοῦ ἐζήτησες καὶ ἔλαβε. Τότε δὲ ὑποκρίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς ἡγήθη περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ διανυθέντος διαστήματος, σοὶ ἀποδίδει τὸ κατὰ λάθος ληφθὲν περιπλέον καὶ τὰ πάντα διορθοῦνται. Ἀλλ' ὑπάρχει ὅμως ἑτερόν τι σύστημα ἀπλούστερον ἵνα μὴ σε κλέπτῃ ὁ τοῦ Λονδίνου ἁμαξηλάτης, δῆλα δὲ νὰ τον ἀναγκάσῃς νὰ πληρωθῇ μόνος του. Πρὸς τοῦτο δέ, ἐὰν νομίζῃς ὅτι σ' ἔκλεψε, τῷ λέγεις νὰ σοὶ δώσῃ τὸν ἀριθμὸν του καὶ σοὶ τὸν δίδει παρευθὺς, διότι δὲν δύναται νὰ εἰπῇ ὅχι. Ἀλλ' ὡς προαισθανόμενος τρόπον τινὰ τί μέλλει νὰ συμβῇ, προλαμβάνει καὶ ὑποκρίνεται ὅτι θυμώνει. Τότε σὺ ἐξάγεις ἐκ τοῦ θυλακίου σου χρήματα ὀλίγον περισσότερα τῶν ὅσα ζητεῖ, καὶ τείνων πρὸς αὐτὸν τὴν χειρὰ σου, τῷ λέγεις ἀπλῶς: Πληρώθητι. Ἔσο δὲ βέβαιος ὅτι κατὰ τὴν πε-

ρίστασιν ταύτην δὲν λαμβάνει οὔτε λεπτόν πλεόντερον τῶν ὀφειλομένων. Διότι εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ὅτι ἀποδειχθῇ ὅτι ἔλαβε πεντήκοντα λεπτά πλεόντος τοῦ πρέποντος, θὰ παραπεμφθῇ εἰς τὸ κακούργιοδικεῖον ὡς κλέπτης κατὰ τὸν ἀγγλικὸν νόμον καὶ θὰ τιμωρηθῇ αὐστηρότατα.

Κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος ὁ Γλάδστων ἐπιδράζει τὴν πεντηκονταετηρίδα τοῦ πολιτικοῦ βίου του. Ἐπειδὴ ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως κόπτει, γυμνασίας γὰρ ξύλα καὶ δένδρα, οἱ φίλοι αὐτοῦ καὶ ὁπαδοὶ τῷ συγχαρῶσι προσφέροντες πολύτιμον ἀργυροῦν πέλεκυν, φέροντα ἐπιγραφὰς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ πράξεων.

Νέαν ἐπὶ τὸν βόρειον πόλον πελαγοδοῦν μίαν ἐπιχειροῦσι κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος ὁ ἐξ Ἀμερικῆς μοίραρχος Σέυνε καὶ ὁ ἐξ Ἀμβούργου γερμανὸς πλοίαρχος Ἰακώβης, ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπὸ Φιλαδελφείας εἰς Γαλλίαν μεταβὰς ἐπὶ ἀεροδρόμονος. Ὁ μοίραρχος Σέυνε μελετᾷ νὰ προχωρήσῃ μετὰ τοῦ πλοίου του τὸν δύνανται βορειότερον· κατόπιν δὲ ἀπὸ κοινου μετὰ τοῦ Ἰακώβη θὰ παγετοδρομήσῃ εἰς τὰ πρόσω ἐπὶ ἐξ Χαμουλκῶν, τελευταῖον δὲ ἐπὶ τριῶν ἀεροδρομόνων (κατὰ τὸ νεώτατον τοῦ Ἰακώβη σύστημα) θὰ πειραθῇ νὰ ρθᾷ εἰς τὸν βόρειον πόλον. Πέρυσιν ὁ Ἰακώβης, κατὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀεροπορίας του, εὖρε νέον σύστημα πηδαλιουχίας πρακτικώτατον καὶ ἐπιτυχέστατον, ὅπερ ὅμως τηρεῖ μυστικόν. Ἀφ' οὗ συλλέξῃ ὡς πλείστας μετεωρολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις ὁ Ἰακώβης θὰ ἀνακομίσῃ τὸν μοίραρχον Σέυνε εἰς τὸ πλοῖόν του, θὰ ἐπιστρέψῃ δὲ μόνος εἰς τὰ ἴδια ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἀεροδρόμονος· κατὰ τὸ αὐτὸ θέρος θὰ εἰσδύσῃ καὶ εἰς τὰς βορειοτάτας καὶ τῶν ἀπροσίτους χώρας τῆς Ῥωσσίας.

Ἐν τῇ Γερμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ὑπάρχουσι σήμερον 272 δημόσια γραφεῖα τηλεφώνων.

Εἰς ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Δὲν πρέπει τις νὰ στουππῶν ποτὲ τὰς χαρὰς ἀπὸ τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων τοῦ κοιτῶνος. Δύναται μὲν νὰ πράττῃ τοῦτο ἐξαιρέτως εἰς τὰ ἄλλα δωμάτια, εἰς ἃ διαμένει κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, διότι εἰς τὰ δωμάτια ἐκεῖνα ἀνανεοῦται ὅταν εἶνε ἀνάγκη τὸ ὀξυγόνον διὰ τοῦ ἀνοιγοκλείσματος τῆς θύρας. Τὸ νὰ κλείνῃ τις ὅμως στεγανῶς τὸ δωμάτιον, ἐνθα κοιμᾶται καὶ ἐνθα θὰ μείνῃ κεκλεισμένος ὅλην χειμερινὴν νύκτα, εἶνε πολλὴ ἀσυνεσία. Κατὰ δικάζεις οὕτως σεαυτὸν εἰς τὸ νάπνῃς ἀεὶ διεφθαρμένον διότι κατέστησας παντελῶς ἀδύνατον τὴν ἀνανέωσίν του.

ΑΘΗΝΑΙ—ΤΥΠΟΓΡ. ΚΟΡΙΝΘΗΣ, ΟΔΟΣ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΝΙΚΙΟΥ, 19